

VEKTERENS POLISIÆRE MAKTUTØVELSE

Kandidatnummer: 578

Leveringsfrist: 25. april 2008

Til sammen 17932 ord

24.04.2008

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Problemstilling	1
1.2	Disponering	1
1.3	Vaktselskapet og vekteren	2
1.3.1	Historikk	2
1.3.2	Vaktselskapet	3
1.3.3	Vekteren	4
1.4	Makt	5
1.5	Metode	6
<u>2</u>	<u>VEKTERENS ARBEIDSOPPGAVER OG SYN PÅ EGEN MAKTUTØVELSE</u>	<u>8</u>
2.1	Noen tall og undersøkelser	8
2.1.1	NHO Service	8
2.1.2	Forskning	9
2.1.3	Eksempler fra mediene	11
2.2	Vekterbransjens uttalelser	13
2.2.1	Securitas	14
2.2.2	Group 4 Securicor	16
2.3	Politiets uttalelser	18
<u>3</u>	<u>HJEMMELSGRUNNLAG</u>	<u>20</u>
3.1	Hvorfor trenger vekteren et hjemmelsgrunnlag?	20
3.2	De to tilnærminger	21

3.3	Eiendomsproblematikken	23
3.3.1	Privat eiendom	23
3.3.2	Kjøpesentre – en mellomstilling?	26
3.3.3	Offentlig sted	28
3.3.4	Saklighetskrav for handelsnektelse?	33
3.4	Nærmere om maktutøvelsens grenser	36
3.4.1	Pågrepelse	36
3.4.2	Nødverge	44
3.4.3	Lovlig selvtekt	50
<u>4</u>	<u>SAMLENDE SYNSPUNKTER</u>	<u>55</u>
4.1	Vekterens praksis i forhold til hjemmelsgrunnlagene	55
4.2	Bør vekters adgang til maktutøvelse utvides?	56
<u>5</u>	<u>KILDER</u>	<u>59</u>

1 Innledning

1.1 Problemstilling

Private vakselskaper og vekteres maktbruk har til stadighet vært i mediernes søkelys den siste tiden. Dette har medført en offentlig debatt rundt lovligheten av vekteres opptreden, men man har tilsynelatende ikke kommet nærmere noen avklaring.¹ Formålet med oppgaven er derfor å undersøke om vektere går utover sin myndighet når det gjelder bruk av makt, ved å forsøke å klarlegge de juridiske grensene for vekteres maktutøvelse.

Tilnærmingen vil være å se på hvordan de faktisk opererer i praksis, på hvilke områder de opererer og særlig hvilke hjemler vekterne påberoper seg for maktbruken. Deretter vil jeg presentere de relevante hjemmelsgrunnlag som foreligger om vekteres maktutøvelse og vurdere hvorvidt vektere faktisk handler i tråd med lovgivningen.

Problemstillingen blir dermed: Vekterens maktutøvelse i praksis og de rettslige rammer for denne.

1.2 Disponering

I del 1 presenteres problemstilling, metode og avklaringer av viktige begreper i tillegg til en kort presentasjon av vekteren og vakselskapene. Del 2 blir en ren deskriptiv fremstilling av vekterens arbeidsoppgaver og syn på egen maktutøvelse, hovedsakelig basert på samtaler med representanter for vakselskapene. I del 3 presenteres de aktuelle hjemmelsgrunnlag og i del 4 forsøkes det å samle trådene og se hvorvidt vekteren i praksis opptrer innenfor de rettslige rammer hjemmelsgrunnlagene setter i forhold til maktutøvelse. Til slutt gir jeg en kort betraktning om vektere bør få utvidet adgang til å bruke makt.

¹ Justisminister Knut Storberget satt ned en arbeidsgruppe vedrørende spørsmålene i januar 2008.

1.3 Vakselskapet og vekteren

1.3.1 Historikk

Privat vakthold var i gamle dager forbeholdt rikfolk. De kjøpte seg sikkerhet ved å ansette vaktmenn til å passe sine hoff og eiendommer.² På 1700-tallet var vekterne underlagt politimestrene og fungerte som ordenspoliti. Rundt 1860- 70 skjedde ikke lenger nytilsettinger av vektere og de ble fullt og helt erstattet av politikorpsene.³

Senere har vakselskapene og vekterrollen vokst frem igjen, denne gang hovedsaklig som privat virksomhet. Christiania og Omegns Nattevagt Co ble, som det første private vakselskapet i Norge, opprettet i 1905. Vakselskapet ble tatt over av A/S Norsk Vakselskap i 1933, som også er forløperen til Securitas, landets største vakselskap.⁴ Det var likevel først i etterkrigstiden at utviklingen av private vakselskaper skjøt fart og i dag er det ca 250 vakselskaper i Norge. Disse har anslagsvis 10000 fulltidsansatte vektere.⁵ Økningen er formidabel; til sammenligning hadde vakselskapene ca 4800 ansatte i 1997.⁶ Omsetningen i bransjen øker proporsjonalt med veksten og vakselskapene omsatte i 1995 for 1000,6 millioner kroner og opp mot fem ganger så mye i dag.⁷ Vakselskapene utgjør en stor del av privat sikkerhetsindustri og har også overtatt mange av de ”myke” politioppgavene.

Vekterstyrken er i dag større enn politikorpset. Mange vektere driver med polisier virksomhet, selv om de er i klart mindretall.⁸

Det er viktig å understreke at mange av de gamle kontrollfunksjonene er blitt erstattet. Det er ikke nødvendigvis slik at vektere supplerer tidligere funksjoner og at samfunnet blir ”overkontrollert”. Et eksempel er trikkekonduktørene som før satt foran på trikken og

² Falck (1981) s 63 og Innstilling Vaktvirksomhetsutvalget 1997 s 20

³ Vekteropplæring 2007 s 8

⁴ Innstilling Vaktvirksomhetsutvalget 1997 s 21

⁵ Vekteropplæring 2007 s 8

⁶ Innstilling Vaktvirksomhetsutvalget 1997 s 25

⁷ Jf 2.1.1

⁸ Jf 2.1.1

krevde betaling. Disse er nå borte og er erstattet med vektere som fungerer som billettkontrollører.

1.3.2 Vaktselskapet

Et vaktselskap er et firma som tilbyr sikkerhetstjenester til privatpersoner, bedrifter, arrangementer etc., mot betaling. Vaktselskapene er stort sett private og fungerer dermed som et supplement til det offentlige politiets arbeid.

Vaktselskapenes virksomhet reguleres av Lov om vaktvirksomhet av 1. mai 2001 (heretter "vaktl"). Lovens § 1 sier at den gjelder for "erhvervsmessig vaktvirksomhet". Bestemmelsen definerer selv hva som menes med begrepet: "Med ervervsmessig vaktvirksomhet forstås i loven her virksomhet som går ut på å utføre vaktjenester mot vederlag". Det er dog ikke et krav at vaktvirksomheten skal representere hovednæringen i selskapet.⁹ Rent hypotetisk kan for eksempel et bilsenter omfattes av loven hvis det driver vaktvirksomhet ved siden av. I vaktl § 1 annet ledd er det imidlertid lagt inn unntak for "egenvakthold, nabohjelp eller andre vaktoppdrag som utøves sporadisk og har lite omfang". Disse omfattes ikke av loven. Vaktselskapene omfattes imidlertid av etablering av vakthold som definert i politiloven § 26 annet ledd.

Den som utøver vaktvirksomhet som beskrevet i vaktl § 1, må ha fått tillatelse til dette, jf vaktl § 2 første ledd. Denne tillatelsen, som innebærer godkjenning og kontroll av selskapet, skal gis av en kontrollmyndighet. Hvem som skal være kontrollmyndighet fastsettes nærmere gjennom forskrift. Kontrollen med vaktselskapene føres av politiet i distriktet der det aktuelle selskapet opprettes.¹⁰

Vaktselskapet plikter å samarbeide med kontrollmyndigheten, slik at politiet til enhver tid kan ha nødvendig kontroll med hvordan selskapet drives. Selskapet har i den forbindelse en opplysningsplikt ovenfor politiet, jf vaktl § 14.

I tillegg har et vaktselskap en absolutt plikt til å tegne forsikring, jf vaktl § 12. Forsikringen må dekke "det ansvar foretaket kan pådra seg under utøvelse av virksomheten".

⁹ Innstilling Vaktvirksomhetsutvalget 1997 s 56

¹⁰ Vaktl § 3 jf Forskrift av 25. mai 2004 § 3

Et vaktelskap har varierte oppgaver. Denne oppgaven avgrenses til vakttjenester der det ved bruk av personer ”utføres tilsyn med privat område eller område med adgang for allmennheten” og ”utføres kontrolltjenester”, se vaktl § 1 første ledd a) og b). Paragrafens litra c), d) og e) drøftes da i utgangspunktet ikke.¹¹

1.3.3 Vekteren

Vekteren er ansatt i et vaktelskap. Vekteren er vaktelskapets tjenestemann og ansikt utad. I forarbeidene til vaktl, sies det at vekterens hovedoppgave skal være å ”kontrollere, observere og rapportere.”¹²

For å kunne bli vekter, må man oppfylle tre hovedvilkår. For det første må man ha fylt 18 år, jf vaktl § 7 første ledd tredje punktum. For det andre må man gjennomføre ”godkjent utdanning for vektere”, jf vaktl § 8 første ledd. Dette innebærer et introduksjonskurs på 15 timer og en obligatorisk grunnutdanning på 80 timer. Utdanningen trenger imidlertid ikke å være gjennomført når man starter å jobbe som vekter, men ”innen 6 måneder etter påbegynt tjeneste”, jf Forskrift av 25. mai 2004 § 5 annet ledd.

For det tredje må man kunne vise til en ”tilfredsstillende vandel”, jf vaktl § 7. For å finne ut om vedkommende oppfyller dette kravet, kan vaktelskapet kreve en ”uttømmende politiattest”.¹³ Hvorvidt vandelsattesten er ”tilfredsstillende” er opp til vaktelskapet å vurdere. Det er likevel ingen tvil om at et slikt krav er mildere enn å kreve ”plettfri vandel” som f.eks. tilfellet er for søkere i politiet, jf politiloven § 24b.

I tillegg gjelder enkelte krav til vekteren under utførelse av tjenesten. Vekteren skal operere med uniform, dog ikke slik at den kan forveksles med en politiuniform, jf vaktl § 9.

Vekteren skal også alltid bære legitimasjon, slik at han kan bekrefte ovenfor en evt. pågrepet eller politiet at han faktisk opererer på vegne av et vaktelskap, jf vaktl § 10. Til slutt setter vaktl § 13 krav om at vekteren alltid skal bære kommunikasjonsutstyr.

¹¹ Se også 1.3.3

¹² Ot. Prp. nr 54 1999-2000 s 40

¹³ Forskrift av 25. mai 2004 § 4 første ledd

Det finnes flere typer funksjoner som vektere skal fylle, jf vaktl § 1. Denne oppgaven dreier seg om vektere med polisiære gjøremål, dvs. de patruljerende vektere med en slags politifunksjon, som skal opprettholde lov og orden på deres arbeidsgivers område. Dette ekskluderer f eks vektere som utfører verditransportkjøring, jf vaktl § 1 første ledd litra c).¹⁴

1.4 Makt

Problemstillingen gjelder vekterens maktutøvelse. Det er derfor nødvendig å avklare hva som menes med makt i denne sammenhengen.

Det finnes mange forståelser av begrepet makt og det er drøftet grundig i sosiologien. Jeg har valgt å ta utgangspunkt i Max Webers definisjon av makt som et viljefenomen; å gjennomføre en intensjon til tross for motstand.¹⁵ Slik makt får politiet gjennom sin politimyndighet, jf politiloven § 20. Politiet kan f eks bruke makt til å opprettholde offentlig ro og orden, jf politiloven § 7 jf § 6 fjerde ledd. Det er denne type maktbruk det er snakk om i denne fremstillingen, vekterens bruk av polisiær makt. Kan vekteren bruke en slik makt og hvor langt går eventuelt denne adgangen til maktutøvelse?

Også maktutøvelse fra politiet overfor borgerne har klare begrensinger, og disse gjelder også for vekterbransjen. Dette kommer f eks til uttrykk i reglene om pågripelse, jf straffeprosessloven av 1981 kapittel 14¹⁶, og Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) som gjelder som norsk lov, jf menneskerettsloven § 2. I tråd med dette må også forholdet til legalitetsprinsippet vurderes. Offentlige myndigheter må ha klar lovhjemmel for å gripe inn i borgernes rettssfære. Som vi skal se senere, kan prinsippet også få betydning for vekternes maktutøvelse overfor borgerne.¹⁷

¹⁴ Jf 1.3.2

¹⁵ Mathiesen (2005) s 142

¹⁶ Heretter kalt ”strpl”. Se om pågripelse i 3.4.1

¹⁷ Se om dette i 3.3.3.2

1.5 Metode

Innhenting av materiale og søk etter kilder har vært krevende. Det er skrevet svært lite om temaet i den juridiske litteratur, men det har vært noe mer behandlet i de kriminologiske og retts sosiologiske miljøene. Mitt formål var imidlertid ikke å skrive en avhandling av samfunnsfaglig art om vekterens maktutøvelse, men å vurdere forholdet til rettsreglene slik de foreligger i norsk rett i dag.

Jeg har tilstrebet å bruke tradisjonell juridisk metode. Med dette mener jeg for hvert avsnitt å ta utgangspunkt i lovteksten på området og tolke rettsregelen ved hjelp av rettspraksis, lovforarbeider, juridisk litteratur, osv.

Det er begrenset rettspraksis direkte knyttet opp mot oppgavens tema. Det er referert til to underrettsdommer. Disse er ment som støtte for mine argumenter eller for å belyse enkelte områder nærmere, ikke for å angi gjeldende rett. Underrettsdommer har en mindre rettskildemessig vekt enn høyesterettsdommer.

Jeg har også brukt en lærebok fra vekterkurset. Boka kan belyse hvilke problemstillinger som er relevante. Boka er ikke et juridisk verk og en rettskilde med liten rettskildemessig verdi.

I del 2 om vekterens syn på egen maktutøvelse, har jeg brukt noe kvalitativ metode, dvs. basert det fremstilte på få intervjuer av representanter for vekterbransjen og politiet.¹⁸ Dette er gjort for å få mest mulig innsikt og gitt et mest mulig riktig bilde av bransjen på kortest mulig tid. Det er svakheter med denne metoden. Man kan ikke trekke bastante slutninger med et lite utvalg personer, disse personene får ikke anonymitet og kan svare det han/hun anser som strategisk riktig. Spørsmålene jeg stilte var derimot faktabasert og det har ikke foreligget noen grunn til å svare annerledes enn hva som er realitetene. Jeg tror også at utvalget er representativt for vekterbransjen, da de to spurte er ansatt i vaktelskaper som er blant Norges ledende. I tillegg er disse også interessert i å få klarlagt lovhjemlene på området.

¹⁸ Kvalitativ metode har få enheter og mange variabler, mens kvantitativ metode har mange enheter og begrenset antall variabler (Hellevik 2002)

Videre, i samme kapittel, har jeg tatt i bruk noe kvantitativ metode. Svakheter med denne type metode er at kun tall og statistikker kan gi et skjevt bilde av virkeligheten hvis de ikke forklares nærmere. I denne sammenheng er det dog snakk om et begrenset tallmateriale, og det er kun ment som et supplement til den øvrige fremstillingen.

2 Vekterens arbeidsoppgaver og syn på egen maktutøvelse

2.1 Noen tall og undersøkelser

2.1.1 NHO Service

I håp om å få innsikt i noen tall og statistikker om vekteres og vaktelskapers virksomhet oppsøkte jeg NHO Service (tidligere Servicebedriftenes Landsforening (SBL)), som for tiden søker å kartlegge vokterbransjen i forhold til blant annet arbeidsoppgaver, antall ansatte og omsetning i bransjen. NHO Service er en gren av Norges Handelsorganisasjon og omfatter, blant andre næringer, ”vakt og sikkerhet”.

I møtet med organisasjonen fikk jeg bekreftet at det forelå svært lite tall og statistikk om vokterbransjen og ingenting når det gjelder vekteres maktutøvelse og på hvilke områder de opererer. Jeg fikk imidlertid tilgang til noen generelle tall fra de 4 største vaktelskapene i Norge.¹⁹ Vokterkurset trinn 1²⁰ ble i 2007 gjennomført av ca 5000 personer. Det var i 2007 ca 10.000 registrerte arbeidstakere i gruppen ”sikkerhet” i Brønnøysundregisteret. Av disse er det ca 1.400 personer som daglig arbeider innen ”public services” i kjøpesentre, i butikker og på utsatte offentlige kontorer. Av disse igjen er det beregnet at ca. 1,7 % av den daglige ressursinnsatsen går med til bortvisning, anholdelse av butikktyver og varsling til politiet. Hele 98,3 % av tiden går med til ulike serviceoppdrag for oppdragsgiver. Videre omsatte medlemmene i NHO Service for 3,8 milliarder kroner i 2007, mens vaktelskaper totalt sett er registrert med en omsetning på 4,9 milliarder i Brønnøysundregisteret.

¹⁹ Følgende tall er basert på samtale med Lasse Tenden, faktaansvarlig i NHO Service

²⁰ Introduksjonskurs, jf Forskrift av 25. mai 2004 § 5 annet ledd

2.1.2 Forskning

Som nevnt innledningsvis er vektere og vakselskap lite behandlet i den juridiske litteraturen. Sosiolog Mette Snertingdal har imidlertid gjort et omfattende forskningsarbeid for Institutt for Kriminologi om vekterens arbeidshverdag. Arbeidet er basert på 20 omfattende og lange intervjuer med erfarne vektere og 4 intervjuer med ledere i vakselskap.²¹ Dette utvalget inkluderer vektere ved kjøpesentre og såkalt mobilt vakthold (private boliger, kjøpesentre, kontorbygninger og andre eiendommer).²² Utvalget passer altså godt til målgruppen i denne oppgaven, vekteren med polisiære funksjoner.

En faktor som kan ha betydning for en vektors opptreden i arbeidet, er forventningene ledelsen har til dem. I intervjuene kommer det frem at lederne vil at vekterne skal opptre nøytralt og ikke aggressivt, men samtidig heller ikke for passivt. Altså ha både en serviceinnstilling overfor kundene, men også en kontrollinnstilling.²³

En vel så viktig faktor er vektors opplevelse av relasjonen til oppdragsgiveren, f.eks. en eier av et kjøpesenter. Oppdragsgiveren er den som har betalt for vaktholdet og dennes forventninger kan legge føringer for vektors opptreden. En vokter ansatt på et kjøpesenter uttaler om dette: ”Jeg går over streken hver dag, men ikke på den måten at det vekker oppmerksomhet (...) Hvis jeg ikke gjorde det, hadde vi ikke fått vaktholdet ved dette senteret. Butikkene her bestemmer, så de forlanger at vi skal bryte loven”.²⁴ Sitatet tyder på at oppdragsgiveren kan gi føringer for vektors maktutøvelse som går over de lovlige grensene, selv om vekterne kanskje i utgangspunktet ønsker å følge lovverket. Snertingdal oppsummerer dette punktet slik: ”Informantene strekker seg langt for å imøtekomme oppdragsgivers forventninger. I ønsket om å imøtekomme oppdragsgiver kan vektere gå på akkord med lovverket”.²⁵

²¹ Snertingdal (2005) s 38

²² Snertingdal (2005) s 51

²³ Snertingdal (2005) s 69

²⁴ Snertingdal (2005) s 83

²⁵ Snertingdal (2005) s 88

Videre har vekteres relasjon til publikum stor betydning, da det er publikum som er kontrollobjektene og som maktutøvelsen går utover. Publikum har ikke betalt for vaktholdet, de er gjester f eks på et kjøpesenter. Informantene i utvalget opplever at publikum forventer både service og kontroll,²⁶ altså det samme som ledelsen.

I tillegg vil publikum til enhver tid være tilskuere til det vekteren foretar seg. Informantene var opptatt av hvordan publikum reagerte på deres handlinger. På denne måten kan publikum virke kontrollerende i forhold til hvor langt vekteren kan gå i sin maktutøvelse.²⁷

De fleste vekterne i utvalget uttalte at den viktigste egenskapen i jobben var evnen til å snakke seg ut av situasjoner. Dette fordi maktmyndigheten er så snever og at vekterne er avhengige av å få gjennom sin vilje.²⁸ Snertingdal peker på at dette bryter med forestillingen om den såkalte "rambovekteren" som bør være stor og sterk, aggressiv og klar til å bruke makt. Hvis denne forestillingen er reell blant folk kan trusselen denne utgjør på den ene siden hjelpe vekteren til å få gjennom sin vilje, men på den andre siden være vanskelig å leve med som yrkesideal. Forestillingen om "rambovekteren" er derfor utskjelt av både vektere og ledere og hvorvidt den type vekter eksisterer kan ikke bekreftes eller avkreftes. Men forestillingen eksisterer, og former vekterens arbeid. Snertingdal understreker: "Selv om mine informanter ikke er noen rambotyper, har flere av dem brutt lover og regler. (...) Det er mer fruktbart å forstå disse regelbruddene i lys av vekternes arbeidssituasjon, og ikke som iboende karaktertrekk ved vekterne".²⁹

Når det gjelder områdene vektere opererer på, tenker de på sine kontrollområder som avgrenset.³⁰ Deres kontrollområde begrenses til oppdragsgivers eiendom og betyr at det er forskjeller på hva de griper inn ovenfor f eks inne på eller utenfor et kjøpesenter. Dette igjen fører til at mange vektere føler at de kun flytter på problemene, ikke løser dem.

²⁶ Snertingdal (2005) s 96

²⁷ Snertingdal (2005) s 99

²⁸ Snertingdal (2005) s 107

²⁹ Snertingdal (2005) s 107-108

³⁰ Snertingdal (2005) s 100

Ved bortvisninger av f eks narkomane mener informanter fra et kjøpesenter i Oslo at de ikke bortviser dem fordi de er narkomane, men at de ofte har gjort andre ting, som naskerier og slåssing.³¹ De må altså være til sjenanse på en eller annen måte for å bli kastet ut. Dette stemmer dårlig med hva Heidi Mork Lomell fant ut i sitt arbeid med overvåkningspraksis i blant annet kjøpesentre og transportstasjoner. Her mente hun vekterne reagerte på de narkomanes tilstedeværelse og ikke oppførsel og at formålet med overvåkingen tilsynelatende var tapsforebygging og ikke kriminalitetsforebygging. Narkomane var ellers et normal del av bybildet, men med en gang de beveget seg inn på sentrene, ble de ansett å være ”på feil sted”.³² Dette førte til følgende bortvisningspraksis: ”Bortvisning av narkomane på kjøpesenteret var en dagligdags og rutinepreget handling, noe som både operatørene tok initiativ til, butikkpersonalet initierte ved hjelp av tilkallingsalarmene, vekterne initierte, og noe også andre på kjøpesenteret initierte. Bortvisning av ”uønskede” var en del av den daglige overvåkings- og kontrollpraksisen på stedet”.³³ Det var kjøpesentrene som var ”verstingen” i denne praksisen: ”Narkomane ble bortvist uten at de hadde gjort annet enn å gå inn på senteret. De var uønsket, primært pga sin fremtoning, ikke pga oppførsel”.³⁴ Lomells arbeid behøver ikke bety at informantene over snakker usant, men sannsynliggjør i alle fall at ved bortvisninger av narkomane på kjøpesentre og lignende, er praksisen varierende.

2.1.3 Eksempler fra mediene

Vekteres maktutøvelse er en aktuell problemstilling for mediene. Som nevnt ovenfor er vekterens arbeid i stor grad synlig for publikum og vi har sett at dette også preger deres opptreden. Med en gang publikum føler en vokter går over streken, er man der med sine kritiske blikk og mobilkameraer, som senere blir tilgjengelige for allmennheten gjennom

³¹ Snertingdal (2005) s 108

³² Lomell (2007) s 67

³³ Lomell (2007) s 70

³⁴ Lomell (2007) s 72

mediene. Her skal nevnes noen eksempler slik de er presentert i nettaviser. Det må presiseres at oppslagene ikke nødvendigvis er representative for den hele og fulle sannhet.

Den 23.11.07 hadde Aftenposten følgende overskrift: ”-Ble sparket av vekter mens jeg lå på bakken”.³⁵ Reportasjen handlet om en journalist fra Aftenposten som hadde vært vitne til at to vektere angivelig hadde sparket en uteligger mens han lå på bakken i undergangen på Oslo S. ”Jeg så at vekteren sparket mot personen som lå på bakken”, fortalte reporteren. ”De sparket, slo og truet meg. De sparket meg først i kneet, og så i halebeinet. Det ble ordentlig vondt og ubehagelig å gå”, fortalte uteliggeren. Vekterne selv benekter at de sparket vedkommende og sier samtidig: ”Dette dreier seg om en uteligger som er på stasjonen hver morgen, og vekterne våre har fått beskjed fra oppdragsgiver om at tigging ikke er tillatt og at tiggere skal bortvises fra området”. Politiet kommenterer også saken: ”Det er viktig å understreke at vektere ikke har større rettigheter enn hvilken som helst annen person når det gjelder å bruke makt”, sier Bjørn Vandvik, leder for utlendings- og forvaltningsseksjonen i Oslo politidistrikt. Han tror ikke overdreven maktbruk er utbredt blant vektere, men er klar over at det forekommer. Frode Woldsund, som er leder for Frelsesarmeens rusomsorg i Oslo, er ikke enig: ”Signalene vi får fra våre brukere, tyder på at det er en ukultur i vokterbransjen (...) Vekterne kjører en ganske hard linje. Våre brukere forteller stadig historier om at de blir slått og truet. Vi hører også at enkelte vektere spyler rusmisbrukere med vannslanger, for så å kaste dem ut i vinterkulda”. Reportasjen forteller videre om at svært få slike tilfeller blir anmeldt til politiet, fordi ofrene mener de ikke blir tatt på alvor og ikke blir trodd.

En annen sak er fra VG den 13.12.07 med overskriften ”Stjal salat, lagt i farlig mageleie”.³⁶ Saken dreide seg om en nasker som ble lagt i bakken av vektere fra Securitas. Vekteren pågrep naskeren ved å klemme kneet sitt mot hodet hans og presset han i bakken: ”Samtidig skrek han at mannen måtte legge seg på magen, noe som tydelig var vanskelig. Da kom enda fire vektere til og en annen vred mannen over på magen, låste beina hans opp mot baken og satte på ham håndjern”. Vekterne har her tilsynelatende brukt unødvendig

³⁵ www.aftenposten.no/nyheter/oslo/article2117217.ece

³⁶ <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=190096>

mye fysisk makt, men påberopte seg nødverge som hjemmel for handlingen. Opptrinnet, som også ble filmet, førte til store reaksjoner og politiet bestemte seg etter hvert for å etterforske saken. Videre kom også medieoppslag med kjente politikere, som kommenterte hendelsen: ”Raser mot vekternes maktbruk” (Dørum)³⁷ og ”Skal ikke bruke tvangsmidler mot salatnasking” (Storberget)³⁸.

En artikkel fra BT 15.12.07 forteller at ”Politiet har ikke kontroll på vektere”.³⁹ Den angår ikke vekterens maktutøvelse direkte, men omhandler kravene til å bli vekter og kampen mot å bli kvitt de useriøse aktører i bransjen. BT skriver: ”Fagsjef Jan Eddie Tinlund i NHO anslår at politiet bare har kontrollert halvparten av landets vektere. Anslaget er basert på tall fra Politidirektoratet som viser at bare sju av landets politidistrikter har gjort jobben sin med å kontrollere vekternesandel”. Og videre: ”Bransjen har et godkjenningsproblem. Vi har derfor opprettet vår egen godkjenningsordning, men vi mener politiet burde fulgt opp med kontroll fordi vekterne er i ferd med å overta viktige funksjoner, sier informasjonssjef Baard Fiksdal i NHO Service”.

Disse eksemplene fra avisene tyder på at det nesten uten unntak fokuseres negativt på vekternes maktutøvelse i mediene. Oppslagene tegner et dystert bilde av vekternes praksis i forhold til tiggere, uteliggere og narkomane. Selv om ikke alt nødvendigvis er fullstendig korrekt, settes problemet på dagsorden og opptar opinionen.

I samspill med publikum kan man si at media fungerer som ”vaktbikkje” ovenfor vekterne og deres handlinger.

2.2 Vekterbransjens uttalelser

Et sentralt tema er hva vekterbransjen selv mener om problemstillingen i oppgaven. Jeg tok derfor kontakt med to av de største vaktelskapene i Norge for å få deres syn på vekterens maktutøvelse, hva som er vekterens polisiære arbeidsoppgaver, hvilke hjemler de påberoper seg i arbeidet og på hvilke områder de opererer.

³⁷ <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=190123>

³⁸ <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=190237>

³⁹ <http://www.bt.no/innenriks/article458790.ece>

2.2.1 Securitas

Securitas Norge AS er i dag den klare markedsleder i vekterbransjen med tjenesteleveranser over hele Norge. Securitas Norge AS eies av svenske Securitas AB, som har virksomhet i over 20 land. Securitaskonsernet har til sammen over 200.000 ansatte, hvorav ca 4.000 i Norge.⁴⁰

Det følgende er basert på og referert fra samtale med opplæringskonsulentene Bjørn Bakkene og Per Øyvind Brynhildsvoll i Securitas.

Den grunnleggende oppgaven til en vekter er å opprettholde eiers rettigheter. Oppgaven til den polisiaere vekteren relaterer seg til å observere, kontrollere og rapportere. Hvis man må gripe inn i en situasjon skal man lytte til det folk har å si og gå forsiktig og hensynsfullt frem. Hvis man skal konfrontere en person med noe, bør man ta vedkommende litt unna, slik at han blir skånet for en evt ydmykelse.

Ved konflikthåndtering brukes en 5-trinnsmodell. For det første skal vekteren ta kontakt med vedkommende. For det andre skal vekteren si hvorfor man har tatt kontakt. For det tredje gir vekteren personen valgmuligheter og angir konsekvenser for de enkelte mulighetene. Den enkleste løsning for alle parter anbefales. For det fjerde får en bekreftet den valgte løsningen og for det femte utfører man løsningen.

Når det gjelder fysisk maktutøvelse får vektere opplæring i vilkårene for pågripelse, nødverge, nødrett og selvtakt.⁴¹ Hvis vektere konfronterer en person som er ekstremt aggressiv og virker farlig, lærer vektere i Securitas at en som hovedregel skal tenke på egen og andres sikkerhet og la personen gå. At noen vektere i slike tilfeller velger å bruke makt, f eks i ly av nødvergeparagrafen, er deres eget valg.

Maktutøvelse henger ofte sammen med pågripelse. Når vektere vurderer å pågripe, bør man alltid gå gjennom en "sjekkliste" før man griper inn med makt. I bunn ligger i tillegg alltid

⁴⁰ Se www.securitas.no

⁴¹ Se om disse vilkårene i 3.4

forholdsmessighetsvurderingen (strpl § 170a).⁴² ”Sjekklisten” består av tre punkter. Først vurderer vekteren om den aktuelle handling gir mer enn 6 måneders fengsel (strpl § 171). Deretter om vedkommende avstår fra handlingen (strpl § 173). Så om handlingen blir oppdaget på fersk gjerning eller ferske spor (strpl § 176) og om handlingen faktisk er straffbar. I vurderingen om det foreligger en straffbar handling blir handlingen ofte vurdert om den kun strider mot eiers instruks til vekterne eller om den strider mot loven. Hvis handlingen strider mot eierinstruksen, men ikke er straffbar, legitimerer ikke dette maktutøvelse fra vekteren. Under pågripelsen vurderes også ransaking av farlige våpen (strpl § 178).

Da det er en utbredt praksis blant vaktelskapene å ta med en person inn på bakrommet/kontoret for å ta en prat, skrive anmeldelse, vente på politiet etc, spurte jeg om hvor lenge vektere pleide å oppholde dem på kontoret i slike sammenhenger. Dette ble ikke besvart konkret, da dette varierte fra situasjon til situasjon. Hvis man venter på politiet, vil man ofte oppholde dem litt lenger enn normalt. Men vektere skal holde dem tilbake til man har fått de nødvendige data og overlevere til politiet så fort det lar seg gjøre. Dette blir igjen en forholdsmessighetsvurdering.

Angående eiendomsspørsmålet, så har Securitas vektere i alle typer eiendommer; boligområder, kjøpesentre, forretninger på Karl Johan og enkelte mobile oppdrag på andre offentlige steder. Man var her veldig klare på at man ikke kan bruke makt for å fjerne ”uønskede gjester” på f eks et kjøpesenter. Hvis f eks en kunde går rundt og lukter ille, kan vektere ikke fjerne vedkommende, selv om dette er eiers ønske. Man kan gå frem med 5-trinnsmodellen og eventuelt bortvise personen med hjemmel i eiers eiendomsrett, men ikke bruke makt hvis han motsetter seg bortvisning. Noen vektere tar i bruk karantene som virkemiddel, dvs. utestenger personer fra bestemte områder. Dette har de ikke adgang til, men hvis folk retter seg etter det, er det greit. Kommer de tilbake i ”karantenetiden”, kan vekterne derimot ikke fjerne vedkommende med makt. Men de kan gjøre personen oppmerksom på at han blir iaktatt svært nøye, kanskje til og med følge etter ham. Karantener og bortvisninger bør uansett vurderes forholdsmessig. Hvis personen må til et

⁴² Jf 3.4.1.1

apotek eller må ha mat og det er mange mil til neste butikk, må man være varsomme med å ekskludere personen fra stedet.

Når det gjelder vekteroppgaver på offentlig sted forholder vekterne seg til eierinstruksene og de konkrete oppgavene de har fått. Det er således ingen forskjell på vekterens fremgangsmåte her enn på andre private områder. I forhold til vektere på f eks Karl Johan, er dette vektere som kun har oppdrag i tilknytning til forretningene i gata. At de beveger seg mellom forretningene, altså på Karl Johan, er en konsekvens av at de er mobile vektere som forflytter seg fra sted til sted.

Generelt kan det sies at vektere er styrt ene og alene av private interesser og at de i utgangspunktet kun baserer seg på eiers instruks. Her ligger en grunnleggende forskjell i forhold til politiets arbeidsoppgaver, da politiet er pliktet til å gripe inn, jf ordet ”skal” i politiloven § 1.

2.2.2 Group 4 Securicor

G4S i Norge er en ledende leverandør av trygghets- og sikkerhetstjenester til enkeltpersoner, næringsliv og samfunn. Produktilbudet omfatter alarm, sikring og vakthold, og virksomhetens alarm- og vaktentraler har beredskap hele døgnet. G4S-virksomheten i Norge er en del av konsernet Group 4 Securicor som er et ledende internasjonalt sikkerhetsselskap med hovedsete i London.⁴³

Det følgende er basert på og referert fra samtale med Rolf Gunnar Reisænen, direktør i G4S.

Vektere med polisiære gjøremål utgjør kun 10 % av det totale arbeidsbildet i vokterbransjen. Det er således en liten del av arbeidsoppgavene som her behandles. Men disse oppgavene, ”politioppgavene”, er først og fremst basert på ren service. Vekterne skal i utgangspunktet bare observere og rapportere.

⁴³ Se www.g4s.no

”Politioppgavene” deles opp i to hovedbolker, der det ene er vakthold på et avgrenset område, f eks kjøpesentre. Det andre er såkalt områdevakthold, f eks i gater og større geografiske områder med uklare grenser.

Bransjen skiller mellom private og offentlige rettsgrunnlag. Under det private ligger eiendomsretten og avtalen mellom en privat eier og et vekterselskap. Under det offentlige ligger hjemlene for pågripelse, nødverge og nødrett.

Når det gjelder eiendomsspørsmålet baserer vektere seg på avtalen med eier i forhold til hvor langt de kan gå. De er imidlertid opptatt av å holde seg innenfor rimelighetens grenser og ikke bortvise folk uten grunn. De stiller derfor krav til kunden, den private eier, om å ikke komme med ”utilbørlige” krav som vekterne ikke ville klare eller ikke ha lyst til å oppfylle. I f eks kjøpesentre er det tilgang for alle og butikkene åpner opp for publikum. Det skal derfor mye til for å vise bort noen fra området. Det vises til at hvis en person er til ”sjenanse” for publikum, kan han bortvises fra stedet. Eksempler på dette kan være skrik og bråk, åpenlys bruk av narkotika etc. Det er da den private eiendomsretten som er hjemmelen for bortvisning. Den samme politikken gjelder på offentlige steder som f eks Oslo S. Er det noen som er til ”sjenanse” for den øvrige folkemassen, bortvises disse. Det legges vekt på at det skal være trygt for publikum, eksempelvis blir store ansamlinger av narkomane bedt om å forlate stasjonen. Det er de statlige styrte selskapene Jernbaneverket og NSB som står for driften av Oslo S. Disse legger føringer for hvordan vekterne skal opptre på samme måte som en privat eier. Staten som eier bruker altså tilsynelatende samme hjemmel som en privat eier, nemlig eiendomsretten.

På Oslo S og omegn er det andre vekterselskap som opererer. G4S trakk seg ut av dette området for et par år siden fordi de mente at det ble for tunge oppgaver der som egnet seg bedre for politiet.

Problemet med narkomane og løsgjengere trekkes særlig frem som et problem. Reisænen peker på at deres ansattes oppgaver på Oslo S i stor grad handlet om å fjerne narkomane fra området. Dette er et komplekst tema fordi de ikke alltid gjør noe ulovlig, men deres nærvær kan oppleves ubehagelig og utrygt for andre. I mer private sammenhenger, f eks bygårder, er det også mye rydding av narkomane, da eierne ikke vil ha dem liggende/ boende der. Han uttrykker forståelse for at de narkomane føler at vekterne er ute etter dem, fordi det

ofte er vekterne som ”jager” dem bort. Dette er samtidig bekymringsfullt fordi det gir vekterne et ufortjent dårlig rykte. Vektere kan f.eks. vise til at de har reddet flere narkomanes liv ved førstehjelp, uten at dette er blitt kjent i mediene.

Problemet har en klar sammenheng med at politiet ikke har ressurser til å forvalte disse oppgavene og dermed er de overlatt til vokterbransjen. Hadde politiet fått mer ressurser til å bruke på denne typen ordensarbeid, ville vekternes polisiære virksomhet blitt redusert betraktelig.

På spørsmål om hvilke rettsgrunnlag vektere bygger på ved maktutøvelse, er det nødverge og nødrett som er svaret. Det er disse grunnlagene som er retningslinjene vekterne opererer etter og som de lærer om på vokterkurset. Disse gjelder uavhengig av eiendomsretten, her vil vekterne tre inn uansett. Det skilles som nevnt mellom de private og de offentlige rettsgrunnlagene.

Jeg spurte også her om praksisen med å ta en person med inn på bakrommet og hvor lenge denne eventuelle personen kunne holdes der. Reisænen mente at det var en vurdering vekteren måtte ta der og da, men at de må slippe dem ”innen rimelig tid” og i hvert fall ikke holde dem i mer enn 30 minutter. Vurderingen må evt. ta utgangspunkt i telefonsamtalen med politiet hvis det er aktuelt med en pågrep. Det blir da en forholdsmessighetsvurdering hvor momenter som handlingens alvorlighet og personens atferd vil spille inn. Ved naskerier er det allmenn enighet om at politiet ikke involveres, men at vekteren skriver en anmeldelse og senere lar vedkommende gå.

2.3 Politiets uttalelser

Som vi har sett i punkt 1.3.2 er det politiet som skal drive kontroll med vokterbransjen, jf. vaktl § 3 jf. forskrift av 25. mai 2004 § 3. Det var derfor av interesse å høre med politiinspektør Bjørn Vandvik ved Oslo Politidistrikt om politiets syn på vokterens praksis i forhold til maktutøvelse. Han har blant annet ansvaret for å drive kontroll med vaktelskapene i Oslo. Det følgende er basert på og referert fra samtale med Vandvik.

Politiet er blitt avhengig av vekterne. De tar seg av de ”myke” politioppgavene og holder orden i kjøpesentre og andre lignende steder som nødvendiggjør vakthold. Det er nå langt

flere vektere enn polititjenestemenn i Norge. Det ligger politiske og økonomiske grunner bak at utviklingen har blitt slik. Politiet har ikke ressurser til å ta seg av de ”myke” oppgavene og er nødt til prioritere mer alvorlige saker. Man kan således stille seg spørsmålet om det er sånn vi vil ha det, om dette er myndighetenes intensjon.

Det er et problem at enkelte vektere ”tror” at de er politi og går utover sine fullmakter. Et eksempel er en sak som fant sted på Stortorvet i Oslo, der vekterne gikk inn på en trikk og kaster ut en sovende narkoman. Securitas har ikke avtale med trikkene om vakthold om bord. De gikk således utover sine fullmakter med denne handlingen. Dette er en handling politiet bør ta seg av når det gjelder å opprettholde ro og orden, hvis det i det hele tatt er ulovlig å være narkoman og sove på trikken.

Det er kommersielle interesser som styrer vekternes virksomhet. Butikker og sentre vil ha flest mulig fornøyde kunder, det vil også vekterbransjen og dermed prøver de å oppfylle hverandres ønsker.

I forhold til pågrepelse kan vektere ha problemer med å praktisere forholdsmessighetsprinsippet i forhold til strpl § 170a.⁴⁴ Politiet er mer trent og mer selektive når det gjelder hvilke tilfeller som skal tas og vurderinger knyttet til hvorvidt det er nødvendig å bruke makt. Politiet har en mye lengre opplæringsprosess og er mye mer profesjonelle når det gjelder både pågrepelsesteknikker og den verbale fremgangsmåten i slike situasjoner.

⁴⁴ Se 3.4.1.1

3 Hjemmelsgrunnlag

3.1 Hvorfor trenger vekteren et hjemmelsgrunnlag?

Med hjemmelsgrunnlag i denne sammenheng mener jeg et rettslig grunnlag for en vekters handlinger. Hjemmelsgrunnlaget legitimerer handlingene, slik at de er i tråd med norsk lov. Hvis en vokter handler utover sitt hjemmelsgrunnlag blir således handlingen ulovlig. Handlingene i dette tilfellet er handlinger som går ut på en eller annen form for maktutøvelse.

For å kunne utøve makt i tjenesten, som vekterne ofte gjør, trenger vekteren et slikt hjemmelsgrunnlag. Politiet har sitt hjemmelsgrunnlag i politiloven og har myndighet til maktbruk, se politiloven § 7 jf § 6 fjerde ledd. Det er deres oppgave å opprettholde ro og orden i samfunnet og de gis rett til å gjøre dette gjennom denne bestemmelsen.

Det er et viktig og grunnleggende prinsipp i norsk rettssystem at politi og påtalemyndighet skal være offentlig styrt. Dette sikrer borgernes rettssikkerhet og styrker det demokratiske samfunn. Kriminologer og samfunnsforskere har uttrykt bekymring for fremveksten av den private vaktstyrken og frykter at vi i fremtiden vil få et tilnærmet privat politi ved siden av det offentlige. Dette vil i tilfelle føre til at sikkerheten i større grad blir markedsstyrt og vil føre til urettferdighet og økte forskjeller i samfunnet.

Vekteren har ingen offentlig politimyndighet eller en konkret hjemmel for å kunne utøve makt. Hvis vekteren mangler hjemmel i en situasjon, kan han derfor risikere å begå en straffbar handling. Konsekvensene av en feilvurdering i vekteryrket kan således bli skjebnesvangre. Dette viser at vekteren må utvise forsiktighet i tjenesten for å handle i tråd med hjemmelsgrunnlagene.

At konsekvensene av en feilvurdering kan bli store understrekes også i vekteropplæringen:

”En vokter som går utover sine fullmakter, f eks ved bruk av overdreven fysisk makt ved en

lovlig pågripelse, kan derfor risikere straffeforfølgning og dessuten komme i en situasjon hvor hans ansettelsesforhold kommer til vurdering”.⁴⁵

Eksempler fra lovgivningen som kan få direkte betydning for vektere når hjemmel for inngripen mangler, er straffeloven av 1902⁴⁶ §§ 222 og 223 under kapittelet ”Forbrytelser mot den personlige frihet”. Paragraf 222 sier at det er straffbart å ved rettstridig atferd bruke tvang mot andre mennesker, jf første ledd. Dette vil si at hvis en vekter bruker tvang mot en butikktyv i en setting han ikke har lov til, vil han ikke ha hjemmelsgrunnlag for handlingen og kan straffes etter bestemmelsen. Det samme gjelder strl § 223, som sier at det er ulovlig å berøve en annen person dens frihet. Hvis en vekter mistenker en person for tyveri og sperrer han inne på bakrommet i flere timer, berøver han vedkommendes frihet og kan straffes etter bestemmelsen. Vekteren har ikke hjemmelsgrunnlag for å sperre han inne på bakrommet så lenge.

3.2 De to tilnærminger

Jeg har valgt å se på vekterens maktutøvelse gjennom to tilnærminger. Den ene er eiendomsproblematikken, der problemet er på hvilke stedlige områder vekteren har rett til å operere. Den andre tilnærmingen gjelder vekterens fysiske maktutøvelse, dvs. hvor langt vekteren fysisk kan gå i forhold til å gripe inn overfor en privat person.

Vekterens adgang til å bruke makt i forhold til eiendomsproblematikken baseres ofte på avtalen mellom vaktelskapet vekteren jobber for og eieren av eiendommen. Vekteren kan således bruke eiers eiendomsrett som begrunnelse for maktutøvelse på det aktuelle området. Spørsmålet blir dermed hvor langt eiendomsretten går i forhold til å bruke makt ovenfor en tredjeperson. Problemet blir satt på spissen der staten eier eiendommen. Et av spørsmålene som da melder seg er hvor langt vekteren kan gå på statens vegne overfor en tredjeperson, når det er på et sted hvor det er adgang for alle. Under

⁴⁵ Vekteropplæring 2007 s 159

⁴⁶ Heretter kalt ”strl”

eiendomsproblematikken vil jeg da først behandle spørsmål rundt den private eiendom, deretter kjøpesentrene og til slutt offentlig sted.

Når det gjelder den fysiske maktutøvelse er spørsmålet hvilke regler som foreligger for fysisk maktbruk blant vektere. Har vekteren en større adgang til å bruke makt enn en vanlig borger hvis det foreligger en antatt straffbar handling? Har vekteren adgang til maktutøvelse selv om det ikke er noe som tyder på at det er begått en straffbar handling? Her vil jeg først drøfte rammene rundt adgang til pågrepelse, deretter hjemmelsgrunnlagene nødverge og selvtekt.

Nødrett behandles ikke i oppgaven, fordi dette rettsgrunnlaget i liten grad handler om maktutøvelse. Nødrettshandlingen bærer mer preg av å ty til ulovlige midler for å redde personer/gods fra en fare og er ikke like praktisk for den polisiære vekterens arbeidssituasjon. Men selv om nødrett faller utenfor problemstillingen her, er det like fullt et rettsgrunnlag vekteren kan påberope seg, på lik linje med andre privatpersoner.

3.3 Eiendomsproblematikken

Eiendomsretten gir rett til å bestemme over sin egen eiendom. Spørsmålet er om denne retten i seg selv kan rettferdiggjøre maktutøvelse. Hvis jeg for eksempel ser en uteligger på boligtomten min, har jeg rett til å bortvise ham. Hvorvidt jeg kan bruke fysisk makt for å fjerne vedkommende med hjemmel i eiendomsretten, evt få hjelp av en vokter til å gjøre dette, er mer uklart.

3.3.1 Privat eiendom

Med privat eiendom mener jeg fast eiendom som fullt ut eies av en privat person eller et privat rettssubjekt og hvor arealet på denne eiendommen er såpass lite at det ikke er naturlig for allmennheten å oppholde seg der. Eksempler på dette kan være min egen leilighet eller et gårdstun. Begge er privateide og her står eiendomsretten sterkt.

3.3.1.1 *Eiendomsretten som hjemmel for bortvisning*

At man har rett til å bestemme over egen eiendom medfører også at man har rett til å bestemme hvem som skal oppholde seg der. Jeg kan således uten juridiske problemer forlange at en person forlater leiligheten min hvis jeg har fest. Det samme kan eieren av gårdstunet hvis han mener at en person ikke skal få oppholde seg der. Dette standpunkt har også Vaktvirkingsutvalget av 1997, som uttrykker at ”vakthold over fast eiendom uten adgang for allmennheten” i første rekke er eiers ansvar.

Hva så hvis jeg får en vokter til å håndheve min eiendomsrett? Si jeg inngår en avtale med to vektere fra Securitas om at de skal holde orden på den festen i leiligheten min. Avtalen går ut på at jeg bestemmer hvem som skal få være der og at vekterne viser bort de som er uønsket. De blir da min forlengede arm og håndhever mine rettigheter. Dette er uproblematisk og lovlig med hjemmel i eiendomsretten. Vektere kan bortvise folk fra den private eiers eiendom basert på den private eiers ønske.

Vaktvirkingsutvalget har heller ikke betenkeligheter ved å ha privat vakthold på slike private eiendommer, men definerer vekterens oppgave slik: ”Vokterens oppgave vil være å

kontrollere, observere og rapportere. Dersom en vokter oppdager at det er foretatt et innbrudd, vil forutsetningen være å trekke seg tilbake og tilkalle politiet for videre oppfølging”.⁴⁷

Det foreligger likevel noen begrensninger. Adgangen til bortvisning basert på eiendomsretten må gjelde under forutsetning av at bortvisningen ikke er ærekrenkende jf strl §§ 246-254, diskriminerende jf diskrimineringsloven § 4 og EMK art 14, eller rasistisk jf strl § 135a. Ærekrenkelse innebærer å krenke en annen persons omdømme eller æresfølelse. Dette gjelder både ord og handlinger, jf strl § 247. Hvis for eksempel en vokter bortviser en person fra et åpenbart privat område og roper høyt ”her er ikke simple tyver som deg velkommen”, vil det være egnet til å skade vedkommendes ”gode navn og rykte”, jf strl § 247. Vekteren vil da ha ærekrenket denne personen og utført en straffbar handling (forutsatt at han kan bevise at han snakker sant, jf § 249 nr 1). Når det gjelder diskriminering menes ”diskriminering på grunn av etnisitet, nasjonal opprinnelse, avstamning, hudfarge, språk, religion eller livssyn” jf diskrimineringsloven § 4 første ledd. Dette blir samme type problemstilling som ved ærekrenkelser, selv om diskriminering er straffbart også når utsagnet eller handlingen er sann. Hvis personen i eksempelet over er muslim og vekteren bortviser han på grunn av dette, er det diskriminering. Det er ulovlig og dermed blir også bortvisningen en ulovlig handling. Det samme gjelder etter strl § 135a, men denne bestemmelsen gjelder bare for offentlige ytringer. Dette vil si i at vekteren i eksempelet over enten ved skilt eller ved egen munn for eksempel må ytre at ”det er adgang forbudt for muslimer på dette området”. Da vil vekteren kunne rammes av også denne bestemmelsen.

Selv om eiendomsretten står sterkt på privat eiendom, kan altså ikke bortvisning skje helt ubegrenset. Bestemmelsene om ærekrenkelse, diskriminering og rasisme kan her virke begrensende på vekterens maktutøvelse.

⁴⁷ Innstilling Vaktvirksohmetsutvalget 1997 s 136

3.3.1.2 Eiendomsretten som hjemmel for fysisk maktutøvelse

Problemene starter der en person motsetter seg å forlate eiendommen og hvorvidt man da kan fjerne vedkommende ved bruk av fysisk makt. Som nevnt innledningsvis er ikke eiendomsretten i seg selv hjemmelsgrunnlag for maktutøvelse. Det er trolig heller slik at eiendomsretten gir rett til å effektivere maktutøvelsen, slik at den aktiverer

hjemmelsgrunnlagene som f.eks. nødverge eller lovlig selvtekt. Hjemmelen for fysisk maktutøvelse ligger altså ikke i eiendomsretten på selvstendig grunnlag. En privat eier trenger da et særskilt hjemmelsgrunnlag for å håndheve eiendomsretten gjennom fysisk maktutøvelse fordi maktutøvelsen blir en form for privat rettshåndhevelse. Slike hjemmelsgrunnlag finnes i straffrihetsgrunnene nødverge og selvtekt.⁴⁸ Uten å gå inn på vilkårene for disse her skal essensen i de to grunnlagene bare i korte trekk nevnes.

For at nødvergeadgangen skal tre inn forutsettes et ”angrep”, jf. strl § 48. Dette innebærer at for at retten til å utøve makt for en privat eier skal aktiveres, må det foreligge et angrep på hans person eller eiendom. Et eksempel kan være at jeg ber en person forlate festen i leiligheten min og personen går løs på meg. Jeg kan da gjøre det som er nødvendig til mitt forsvar og bruke fysisk makt til å bli kvitt vedkommende. Slik kan nødvergeretten være hjemmel for fysisk maktutøvelse mot uønskede gjester.

Når det gjelder lovlig selvtekt er det snakk om privat rettshåndhevelse som innebærer å gjenopprette et rettsforhold på egenhånd. Selvtekt kan være lovlig hvis handlingen etter en rimelighetsvurdering anses som rettmessig. Vurderingen skal blant annet baseres på hvor tungvint det ville være å ringe politiet fremfor å ta loven i egne hender. Nettopp dette vil være en klar skranke i forhold til å utøve makt basert på eiendomsretten. Hvis det er mulighet for å ringe politiet og sannsynlig at de kommer raskt til stedet, bør jeg avvente situasjonen hvis jeg vil bli kvitt bråkmakeren på festen i leiligheten min.

Spørsmålet blir da, som for bortvisning, om vekterne med fysisk makt kan gjøre det samme som den private eier hvis en person motsetter seg eiers ønske. Skrankene må være de samme her som for eiers adgang; eiendomsretten gir i seg selv ikke adgang til

⁴⁸ Se 3.4

maktutøvelse, men grunnlag som nødverge og selvtekt kan påberopes. Dette under forutsetning av at vekterne handler innenfor rammene av disse rettsgrunnlag⁴⁹ og bestemmelsene om ærekrenkelse og diskriminering.⁵⁰

Vektere kan altså bortvise folk fra privat eiendom med grunnlag i eiendomsretten, men kan bare bruke fysisk makt der handlingen får karakter av en avvergende eller gjenopprettende art.

3.3.2 Kjøpesentre – en mellomstilling?

Vekterens opptreden på privat eiendom er, som vi har sett, relativt uproblematisk. Når det gjelder offentlig sted hvor det er adgang for alle, er det mer problematisk og andre hensyn som spiller inn.⁵¹ Kjøpesentre kan anses å være begge deler, vakthold på disse steder kan således befinne seg i en gråsoner mellom offentlig og privat virksomhet.⁵²

Kjøpesentre er et offentlig sted med adgang for alle, samtidig som det er et privat område med en privat eier. Tilfellet kommer derfor i en slags mellomstilling; blir kjøpesentrene likestilt med privat eiendom, offentlig sted, eller foreligger det helt egne regler for disse? Heidi Mork Lomell kaller disse tilfellene ”privateide offentlige rom”.⁵³ Hun viser her til at kjøpesentrene bare øker i omfang; i 1985 var det 942 000 kvadratmeter, i 2006 var det økt til hele 3 575 000 kvadratmeter. Kjøpesentrene er de nye gågatene, gatene er flyttet innendørs med tak over. Dette innebærer at mange offentlige arealer er erstattet med private fordi kjøpesentrene ofte er eid av private selskaper. Denne utviklingen innebærer også at antall vektere på slike områder øker, da vaktelskapene ofte får ansvar for sikkerhet i sentrene.

Vaktvirksomhetsutvalget av 1997 drøftet om det er noe rettslig problem at vaktelskapene opererer på disse områdene. Utvalget mente at vaktelskapene burde ha anledning til å

⁴⁹ Jf del 3

⁵⁰ Se ovenfor

⁵¹ Se 3.3.3

⁵² Snertingdal (2002) s 128

⁵³ Lomell (2007) s 62

utøve vaktvirksomhet i kjøpesentrene. Synspunktet begrunner de på denne måten:

”Vekterne foretar sin observasjons- og kontrollvirksomhet innenfor en klar og fysisk avgrensning, vanligvis på grunn som er underlagt privat eiendomsrett. I disse tilfellene bør eiere og rettighetshavere ha anledning til å engasjere vektere til å utføre vaktholdet. Det er heller ikke fremkommet opplysninger om utøvelse av slik tjeneste som skulle nødvendiggjøre en endring av den allerede fast etablerte praksis på disse stedene.”⁵⁴

Lov om vaktvirksomhet gjelder også for vaktsselskap som opererer på disse områdene, men har brukt en litt annen terminologi. Vaktl § 1 første ledd litra a) gjelder tilfeller der det utføres tilsyn med ”område med adgang for allmennheten”. Dette må etter ordlyden også omfatte kjøpesentre.

Essensen i spørsmålet i dette punkt er om grensene for vekterens maktutøvelse er snevrere på kjøpesentrene enn i de private eiendommene på grunn av dets offentlige preg. Dette er et rettslig gråsonefelt.⁵⁵ Men siden de aller fleste kjøpesentre har private eiere, vil dette gi eieren rett til å bestemme over eiendommen på samme måte som den privat ”lukkede” eiendommen.⁵⁶ Det gjelder også vektere på eiers vegne. Vekteren må således kunne bortvise uønskede personer fra kjøpesentre. Men dette gjelder under forutsetning av at bortvisningen ikke ”virker urimelig”.⁵⁷ Auglend m.fl. legger følgende til grunn: ”F. eks. må eier av en forretning eller en bedrift kunne nekte berusede personer adgang. Man må også kunne bortvise uromakere, personer som ved klesdrakt, hygiene eller annet frembringer frykt eller avsky, og personer som kun søker tilhold eller vanskeliggjør driften”.⁵⁸ Eiendomsretten gjelder altså også her, men man må til forskjell fra de ”lukkede” private eiendommene, ha en konkret grunn til å bortvise uønskede. Ellers gjelder de samme begrensningene, man kan ikke bortvise med fysisk makt, man må ikke diskriminere eller

⁵⁴ Innstilling Vaktvirksomhetsutvalget 1997 s 144

⁵⁵ Lomell (2007) s 73

⁵⁶ Jf 3.3.1

⁵⁷ Auglend (2004) s 889

⁵⁸ Auglend (2004) s 889

ærekrenke, og man må handle innenfor rammene av de relevante hjemmelsgrunnlag som nødverge og lovlig selvtekt.⁵⁹

Vi har foreløpig sett at den private eiendomsretten gjør seg gjeldende også i kjøpesentre der det er åpent for allmennheten. Men skrankene for vekteres adgang til bortvisning er noe snevrere.

3.3.3 Offentlig sted

Problemet om på hvilke områder vekteren har rett til å operere, settes på spissen der området er offentlig. Det er adgang for alle, men i tillegg er det også offentlig eid.

Straffeloven definerer offentlig sted som et sted som er bestemt for alminnelig ferdsel eller er alminnelig beferdet, jf strl § 7.

Problemets kjerne er at på offentlige steder skal enhver i utgangspunktet ha lov til å oppholde seg og bevege seg fritt. Denne normen blir eventuelt brutt ved en vektors handling for eksempel hvis han bortviser en narkoman fra Oslo Sentralstasjon uten at det foreligger spor av straffbare forhold.

Det er begrenset lovgivning på tilfellet. En viss veiledning gis av politiloven § 26: ”Det er forbudt for andre enn politiet å organisere eller delta i privat virksomhet som har som formål å opprettholde offentlig ro og orden eller drive andre former for alminnelig rettshåndhevelse på offentlig sted”. Utgangspunktet er altså at vakthold på offentlig sted er forbeholdt politiet, dvs. at vaktelskap skal begrense seg til vakthold av privat eiendom.

Bestemmelsens andre ledd sier imidlertid at første ledd ikke er til hinder for at det ”etableres vakthold som tilsikter å beskytte person eller eiendom eller verne om naturen”.

Hvorvidt dette er vakthold på offentlig sted kommer ikke direkte til uttrykk i lovteksten.

Men unntaket gjelder for private områder, jf Ot prp nr 54 (1999-2000) som sier at bestemmelsen ikke er til hinder for at det etableres egenvakthold for ”sin” eiendomsrett eller ”på eget område”.⁶⁰

⁵⁹ Se 3.3.1.1

⁶⁰ Ot prp nr 54 (1999-2000) s 40

3.3.3.1 Vaktvirksomhetsutvalgets syn

Eiendomsproblematikken er noe behandlet i forarbeidene, da den ble kasuistisk gjennomgått i innstillingen fra vaktvirksomhetsutvalget i 1997.

I forhold til stasjoner for offentlige kommunikasjonsmidler konkluderer utvalget med at privat vakthold må godtas på slike steder. Dette begrunner de med at politiet ikke har ressurser til å ta seg av disse oppgavene. Politirolleutvalget, som var part i utformingen av innstillingen, mente at hvis vakselskaper ble gitt lov til vakthold på slike områder, ville det innebære et brudd på prinsippet om enhetspoliti.⁶¹

Vaktvirksomhetsutvalget la altså vekt på ressursituasjonen i politiet. Dette kan tolkes som at de egentlig er enige med politirolleutvalget i at vakthold på disse stedene bør forbeholdes politiet, men at økonomien setter skranker for dette. Det er generelt uheldig at dette er begrunnelsen for at vakselskap skal kunne operere på disse offentlige stedene.

Videre tar innstillingen opp ”vakthold over fast eiendom med fri adgang for allmennheten”.⁶² Innstillingen beskriver slike områder som ”områder som kan være relativt store i utstrekning og som i prinsippet er åpne for alle”. Det uttrykkes at privat vakthold ofte holdes på slike steder, gjerne i form av egenvakthold (vakthold av eierne selv). Egenvaktholdet utøver først og fremst kontroll- og tilsynsfunksjoner. Et eksempel kan være båthavner, der de som har båter i havna bytter på å sitte vakt. Vakselskaper får ofte ansvaret for større områder som for eksempel by-parker. Håndhevelsen og forfølgning av lovbrudd på slike områder bør dog overlates til politiet, ifølge utvalget. De konkluderer likevel med følgende: ”Private vakselskap kan utføre vakthold på slike steder. I tillegg kan anføres at også disse områdene i de aller fleste tilfellene er avgrensede, ofte med gjerder eller andre stengsler, slik at man relativt klart kan definere området hvor vaktholdet finner sted.”⁶³ Her sier de altså at så lenge området er avgrenset, kan vektere operere der. Hva så med de områder som ikke er klart definerte og gjerdet inn, for eksempel gågater og boligområder?

⁶¹ Innstilling Vaktvirksomhetsutvalget 1997 s 141

⁶² Innstilling Vaktvirksomhetsutvalget 1997 s 142

⁶³ Innstilling Vaktvirksomhetsutvalget 1997 s 143

Om gågater skrives det: ”Det prinsipielle standpunkt må etter utvalgets mening være at ren patruljering og ordenshåndhevelse på slike steder er politiets oppgave, og bør ikke suppleres med uniformerte vektere – uansett ressurssituasjon i politiet.”⁶⁴ Her uttrykker de en klarere skepsis enn ved vakthold for kommunikasjonsstasjoner, da dette bør gjelde uansett ressurssituasjon i politiet. Utvalget nyanserer imidlertid bildet: ”Det vanlige er at forretningsdrivende i en gågate leier inn uniformerte vektere som har kontroll- og andre bistandsoppgaver inne i flere av forretningene. Dette er blant annet tilfelle i Karl Johans gate i Oslo.”⁶⁵ Situasjonen er ofte slik at vekterne som er leid inn av forretningene i gata, går fra forretning til forretning og dermed også har kontroll over hva som skjer i gata. Dette, som også utvalget uttrykker, er en form for omgåelse av forbudet mot privat rettshåndhevelse på offentlig sted, se politiloven § 26 første ledd. Utvalget konkluderer likevel med at denne praksisen er lovlig og at den kan opprettholdes. Dette begrunner de med at myndighetene neppe vil kunne nekte vekterne å gå fra butikk til butikk, eller fra ”kontrollobjekt til kontrollobjekt”.⁶⁶ I tillegg vektlegges at politiet ikke vil ha mulighet til å overvåke det aktuelle området kontinuerlig og at vektere således kan gi de forretningsdrivende bedre service.

Når det gjelder større områder, som for eksempel boligområder, kommer utvalget til samme konklusjon, basert på samme begrunnelse som over; vaktsselskapene skal kunne opptre også her. Utvalget er derimot klare på at ren ordenspatruljering skal forbeholdes politiet: ”Avpatruljering av større, uavgrensede områder kun for å foreta alminnelig ordensovervåkning, må etter utvalgets mening som det klare utgangspunkt tilligge politiet alene som eksklusivt myndighetsområde. I disse situasjonene vil det ofte være behov for inngripen og publikum forventer også at det gripes inn.”⁶⁷

Utvalgets syn på vekterens opptreden på offentlige steder som gågater, parker, stasjoner etc. er altså at dette, under en viss tvil og med forbehold om ren ordenspatruljering, bør anses som greit.

⁶⁴ Innstilling Vaktvirksomhetsutvalget 1997 s 145

⁶⁵ Innstilling Vaktvirksomhetsutvalget 1997 s 145

⁶⁶ Innstilling Vaktvirksomhetsutvalget 1997 s 145

⁶⁷ Innstilling Vaktvirksomhetsutvalget 1997 s 146

3.3.3.2 *Forholdet til legalitetsprinsippet*

Det foreligger etter dette ingen klar hjemmel som kan legitimere vekterens opptreden på offentlig sted. Som vi har sett er privat rettshåndhevelse på offentlig sted i utgangspunktet ikke tillatt, jf politiloven § 26 første ledd. Med en klar hjemmel mener jeg her selve hjemmelsgrunnlaget for å eventuelt gripe inn i den enkelte situasjon. På private eiendommer er det eiendomsretten som tillater effektivering av for eksempel en bortvisning. Den private eiendomsretten gjør seg imidlertid ikke gjeldende på offentlig sted, vektoren trenger her i tilfelle hjemmel fra offentlige myndigheter for å utøve makt.

Det følger av legalitetsprinsippet at staten ikke vilkårlig skal kunne gripe inn overfor den enkelte borger uten å ha rett til det med hjemmel i formell lov. Det gjelder både rettslige og faktiske inngrep.⁶⁸ Rettslige inngrep er f.eks. vedtak, faktiske inngrep kan være f.eks. pågripelse. Det er de faktiske inngrep som er aktuelle her. Legalitetsprinsippet er konstitusjonell sedvanerett, et ulovfestet prinsipp av grunnlovs rang.

Overført til vårt tilfelle, må legalitetsprinsippet stå sterkt. Det er et alvorlig inngrep i en borgers rettssfare ikke å få lov til å bevege seg fritt på offentlige områder. Offentlige myndigheter bør derfor ha en klar lovhjemmel for å kunne gripe inn med makt overfor borgerne.

Det er imidlertid ikke offentlige myndigheters adgang til inngrep som her er aktuelt, det er den private vekterens adgang til dette. Vektore er ikke offentlige myndigheter. Skal legalitetsprinsippet da likevel kunne anvendes?

Hvis vektere opptrer på offentlig sted, er dette normalt på oppdrag fra eier, altså en offentlig myndighet. Hvis ikke legalitetsprinsippet skulle gjelde her, ville det bety at offentlige myndigheter kunne frigjøre seg fra å være bundet av prinsippet, ved å kjøpe vakthold av private vakselskaper. Det ville være lettvinnt og urimelig om det offentlige

⁶⁸ Andenæs (2006) s 226

skulle ha adgang til dette. Vekteres inngripen på offentlig sted på vegne av offentlige myndigheter bør derfor omfattes av legalitetsprinsippet.

Selv om statlige eller kommunale myndigheter eier eiendommen, har ikke offentlige myndigheter samme eierrådighet over offentlig eiendom som privatpersoner har over sin private eiendom. Dette støttes av Auglend/ Mæland/ Røsandhaug: ”Den samme myndigheten som private eiere har, må ansvarshavende ved offentlige kontorer kunne utøve. Derimot kan ikke stat og kommune i kraft av eierstatus til offentlig veg og gate åpen for alminnelig ferdsel utøve slik eierrådighet. Hjemmel for pålegg vis-a`-vis enkeltpersoner i form av avvisning eller bortvisning må i disse tilfeller ha hjemmel i lov”.⁶⁹

En eventuell bortvisning fra offentlig sted vil derfor vektere ikke ha hjemmel til å utføre, bortvisningsadgangen har ikke hjemmel i lov. For at vekteren skal ha hjemmel til å gripe inn på offentlig sted, må det f eks forankres i pågripelse, nødverge eller lovlig selvtekt.⁷⁰

3.3.3.3 *Forholdet til EMK*

I Norge gjelder menneskerettsloven av 1999, som fastslår at blant annet konvensjonene EMK (Den Europeiske Menneskerettskonvensjon) og SP (Konvensjonen om sivile og politiske rettigheter) skal gjelde som norsk lov. I menneskerettsloven § 3 står det videre at konvensjonenes artikler ved motstrid skal gå foran norsk lov. Dette understreker konvensjonenes betydning i norsk rett.

Etter EMK art 34 er det ikke adgang til å klage individer inn for EMD⁷¹. Dette utelukker at privatpersoner, som for eksempel vektere og vaktelskaper, kan holdes direkte ansvarlige for brudd på konvensjonen. Men EMK art 1 forplikter statene til å sikre at rettigheter og friheter etter konvensjonen blir overholdt. Staten skal sikre at ”enhver” får oppfylt disse rettigheter. Dette innebærer at staten som tredjepart også skal sørge for å straffe, forfølge og treffe tiltak ovenfor de tilfellene der en privat aktør krenker en annen privat aktør. Hvis f eks et vektorselskap krenker en persons rettigheter eller friheter etter konvensjonen, kan

⁶⁹ Auglend (2004) s 889

⁷⁰ Se 3.4

⁷¹ Den europeiske menneskerettighetsdomstol

staten som tredjepart bli stilt til ansvar for EMD hvis vekterne blir frikjent for handlingene i Norge. Staten kan derfor bli ansvarlig ovenfor den krenkede for at dette har skjedd i Norge, etter forpliktelsen de er pålagt etter EMK art 1.

Videre er det flere artikler som er mer eller mindre relevante i forhold til vekteres adgang til inngrep ovenfor borgerne. Den viktigste er EMK art 5 nr 1 som uttrykker at "enhver har rett til personlig frihet og sikkerhet" jf også SP art 9 (1). Ingen skal berøves denne friheten med mindre det skjer gjennom en lovlig pågrepelse eller frihetsberøvelse og "i samsvar med en framgangsmåte foreskrevet ved lov" jf art 5 nr 1 a-f. Videre har man også rett til å bevege seg fritt, jf Protokoll nr 4 til EMK art 2 nr 1: "Enhver som lovlig befinner seg på en stats territorium, skal ha rett til bevegelsesfrihet innenfor dette territorium (...)". Samme bestemmelses nr 3 sier at denne rett ikke skal underlegges noen begrensninger "enn slike som er i samsvar med lov og er nødvendige i et demokratisk samfunn (...)". I tillegg heter det i EMK art 8 at man har rett til privatliv og at det ikke skal skje noe inngrep fra offentlige myndigheter i utøvelsen av denne rettighet "unntatt når dette er i samsvar med loven og er nødvendig i et demokratisk samfunn".

Retten til frihet og sikkerhet og bevegelsesfrihet på statens territorium vil bli krenket hvis en vokter fjerner deg fra et offentlig sted med adgang for alle uten at det foreligger noe straffbart forhold.. For at rettighetene artiklene beskytter skal innskrenkes, må dette være hjemlet i norsk lov jf "foreskrevet ved lov", "samsvar med lov" og "samsvar med loven". Dette er i tråd med legalitetsprinsippet ovenfor. En klar lovhjemmel for bortvisning fra offentlig sted er som vi har sett vanskelig å klarlegge og vil derfor stride mot nevnte bestemmelser i EMK. Hvis en slik bortvisningsadgang anerkjennes i Norge, vil den norske stat altså i ytterste konsekvens også kunne stilles til ansvar for EMD, for ikke ha sikret borgerne rett til frihet og sikkerhet samt bevegelsesfrihet i samsvar med konvensjonen, jf EMK art 1.

3.3.4 Saklighetskrav for handelsnektelse?

Private forretninger, f eks dagligvarebutikker, er så langt ikke nevnt. Om vakthold i slike forretninger, hvor hensikten er å føre kontroll med kundene, uttaler

Vaktvirksomhetsutvalget at "det må klart kunne fastslåes at denne typen vakthold kan

utøves av private vaktelskaper.”⁷² Slike forretninger har et klarere privat preg enn kjøpesentrene, men er samtidig åpen for enhver. Forretningene vil således kunne plasseres et sted mellom de private eiendommene og kjøpesentrene.

Det kan stilles spørsmål om det må kreves et saklighetskrav for at en eier/ vokter kan nekte folk å handle. En saklig grunn kan for eksempel være at kunden tidligere har blitt tatt for tyveri i butikken eller sjikanert betjeningen.

I drøftelsene over har vi sett at privat eiendom og offentlig sted er yttertilfeller i forhold til hvor langt vekterens maktutøvelse kan gå. Adgangen til for eksempel bortvisning blir snevrere dess mer offentlig preg eiendommen har. Kravet til saklig grunn for handelsnektelse vil på samme måte kunne ”graderes” i lys av dette. Saklighetskravet for nektelse må derfor være strengere i f eks et kjøpesenter og på en togstasjon enn i en annen privat forretning.

Det finnes likevel nyanser i dette utgangspunktet. I noen tilfeller kan en handelsnektelse virke urimelig. Hvis for eksempel en nærbutikk på fjellet er det eneste stedet å handle matvarer innenfor 100 km, vil terskelen for nektelse være høy. Tilsvarende vil terskelen være lavere hvis det ligger flere matbutikker i nærheten. Videre vil kravet til saklighet skjerpes der butikken er i en monopolstilling, for eksempel et apotek. Å nekte folk å kjøpe medisiner vil i de fleste tenkte tilfeller være urimelig.

Rettstilstanden i norsk rett om hvorvidt det bør kreves en saklig grunn for handelsnektelse er uklar. Men en handelsnektelse kan bli straffbar hvis den uttrykkes på en krenkende eller diskriminerende måte: ”Med bøter eller fengsel inntil 6 måneder straffes den som i ervervsmessig eller liknende virksomhet, på grunn av en persons religion eller livssyn, hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse nekter ham varer eller tjenester på de vilkår som gjelder for andre”, jf strl § 349a første ledd. Bestemmelsen sier videre at det samme gjelder hvis nektelsen skjer på grunn av ens ”homofile legning, leveform eller orientering”. Bestemmelsen rammer både forretningseier og vekter jf ”den som i ervervsmessig eller lignende virksomhet”.

⁷² Innstilling Vaktvirksomhetsutvalget 1997 s 139

Jeg har altså kommet til at det antageligvis kan oppstilles et saklighetskriterium for handelsnekt og at dette er relativt målt mot området man fysisk befinner seg på.

Drøftelsene i de foregående punktene taler for at en slik betraktningsmåte også kan gjøres gjeldende i forhold til den øvrige maktutøvelse fra vekterens side, spesielt i forhold til bortvisning.

3.4 Nærmere om maktutøvelsens grenser

Lov om vaktvirksomhet sier ingenting om hvor grensene for vekteres maktutøvelse skal gå. Politiloven sier heller ikke noe konkret om hvordan vektere skal opptre, men § 26 setter opp et generelt forbud mot privat rettshåndhevelse. Opprettholdelse av offentlig ro og orden er forbeholdt politiet, jf politiloven § 26 første ledd.

Ellers finnes det ingen lovgivning som direkte regulerer vektere på dette området.

Utgangspunktet blir da at vektere ikke har større rett til fysisk maktutøvelse enn den ”vanlige borger”. Dette er også slått fast i forarbeidene til Lov om vaktvirksomhet: ”Det er bare politiet som har lovhjemmel til å benytte fysisk makt i sin tjenesteutøvelse. Vektere i private vakselskaper har ingen særlige lovhjemler som gir dem noen rett til å utøve fysisk makt i sitt arbeid. De er i sin yrkesutøvelse å anse som vanlige privatpersoner i dette henseende.”⁷³ Den klare hovedregel er derfor at vekteren skal begrense seg til ”å observere, kontrollere og rapportere”.⁷⁴

Dette innebærer at man må klarlegge grensene for maktutøvelse for den ”vanlige borger”. Retten til fysisk maktutøvelse blir således unntak fra politiloven § 26 om forbud mot privat rettshåndhevelse, men også unntak fra flere av straffelovens bestemmelser gjennom adgangen til pågrepelse, nødverge og lovlig selvtakt.

3.4.1 Pågrepelse

Pågrepelse er et svært aktuelt hjemmelsgrunnlag for vektere. Gjennom sine oppgaver om å observere og kontrollere, er det ofte vektere som oppdager kriminelle handlinger. Det er derfor viktig å klarlegge vekteres adgang til pågrepelse.

⁷³ Innstilling Vaktvirksomhetsutvalget 1997 s 132

⁷⁴ Innstilling Vaktvirksomhetsutvalget 1997 s 133

3.4.1.1 *Forholdsmessighetsprinsippet*

Pågrepelse er et tvangsmiddel og et inngrep i den personlige integritet. Det er en kortvarig frihetsberøvelse som krever hjemmel i lov. Hvorvidt pågripelsen er lovlig må derfor alltid tolkes i lys av strpl § 170a som sier: ”Et tvangsmiddel kan brukes bare når det er tilstrekkelig grunn til det. Tvangsmidlet kan ikke brukes når det etter sakens art og forholdene ellers ville være et uforholdsmessig inngrep.” En rekke faktorer vil spille inn i forholdsmessighetsvurderingen. Det må blant annet vurderes ut fra den straffbare handlings art, hva den siktede har å tape på at pågripelsen iverksettes og hva man kan oppnå ved å pågripe vedkommende.⁷⁵ Når det gjelder den straffbare handlings art blir dette en vurdering om hvorvidt det er rimelig med en pågrepelse i det konkrete tilfellet. Har f eks gjerningspersonen vært aktiv i en knivstikking, vil det være større grunn til å gripe inn, enn hvis personen har ristet i en spilleautomat for å få ut penger.

I forhold til skadevirkningene for gjerningspersonen kan momenter som om vedkommende skal rekke et fly eller tog, hvorvidt han kan komme for sent til en viktig avtale eller arrangement, spille inn. Momentet om hva man kan oppnå ved pågrepelse kan f eks være der personen vil komme til å unndra seg forfølgning.⁷⁶

Forholdsmessighetsvurderingen vil komme inn når vektere er i aksjon. Vurderingen vil imidlertid ha en litt annen karakter for private vektere enn for politiet, da deres adgang til pågrepelse er begrenset i utgangspunktet. Denne adgangen skal vi se nærmere på.

3.4.1.2 *Privates adgang til pågrepelse*

Pågrepelse skal som hovedregel besluttes av påtalemyndigheten, jf strpl § 175 første ledd jf § 55. Strpl § 176 første ledd første punktum åpner imidlertid for at polititjenestemann kan foreta pågrepelse når det er ”fare ved opphold”. Iverksettelse av en pågrepelse gjøres alltid av politiet, uavhengig av hvem som har fattet avgjørelsen.⁷⁷

⁷⁵ Hov (1999) s 76

⁷⁶ Hov (1999) s 77

⁷⁷ Hov (1999) s 61

Men også ”enhver annen” kan pågripe hvis gjerningsmannen blir tatt ”på fersk gjerning” eller ved ”ferske spor”, jf strpl § 176 første ledd annet punktum. ”Enhver annen” innebærer etter ordlyden en hvilken som helst annen borger og inkluderer vektere. Det må da klarlegges hva som ligger i uttrykkene ”fersk gjerning” og ”ferske spor”.

Med ”fersk gjerning” menes at gjerningsmannen blir oppdaget idet han utfører den forbryterske handling.⁷⁸ Uttrykket omfatter også de tilfeller der gjerningsmannen oppdages umiddelbart etter handlingen og det er utvilsomt at vedkommende er gjerningsmannen.⁷⁹ Der f eks en vekter oppdager en person som kommer løpende ut fra en forretning med hendende fulle av klokke, mens eieren roper ”stopp tyven”, ser ikke vekteren selve tyveriet. Men iakttakelsen skjer umiddelbart etter handlingen og det er utvilsomt at vedkommende er gjerningsmannen. Vilkåret om ”fersk gjerning” er derfor oppfylt. Begrepet ”ferske spor” gir en litt videre adgang til pågripelse enn ”fersk gjerning”. Her må forfølgningen av gjerningsmannen finne sted ”direkte i tilknytning til lovbruddet eller at det for øvrig er klart hvilken retning gjerningsmannen er forsvunnet”.⁸⁰ Det åpnes altså for en større avstand i tid fra handlingen skjer til pågripelse kan finne sted.⁸¹ Hvis vi tar utgangspunkt i det samme eksempelet som ovenfor, holder det her at vekteren ser gjerningsmannen (klokketyven) forsvinne nedover gata. Han kan umiddelbart, eller senere, forfølge ham og foreta en lovlig pågripelse. Vekteren må imidlertid ha sett tyven ganske godt, for han må være tilnærmet sikker på at han pågriper rett mann.⁸²

Hvis en privatperson eller vekter foretar en lovlig pågripelse etter § 176, skal man også ”straks overgi den pågrepne til politiet”, jf strpl § 176 annet ledd. Dette må innebære at man så fort som overhodet mulig skal overlevere gjerningsmannen til politiet. I

⁷⁸ Auglend (2004) s 896

⁷⁹ Innstilling Vaktvirksomhetsutvalget 1997 s 39

⁸⁰ Innstilling Vaktvirksomhetsutvalget 1997 s 39

⁸¹ Auglend (2004) s 897

⁸² Auglend (2004) s 897

vekkerbransjen er det en svært utbredt praksis å ta med en evt gjerningsmann inn på bakrommet på senteret eller butikken.

Paragraf § 176 annet ledd hindrer i seg selv ikke denne praksisen, fordi den ofte brukes nettopp for å ringe politiet og be dem komme til åstedet. Bestemmelsen setter derimot skranker for hvor lenge man kan holde gjerningsmannen på bakrommet før han må slippes løs. Blir f eks en gjerningsmann tvunget av vektere til å bli på bakrommet i flere timer, er ikke ”straks”-vilkåret i § 176 annet ledd, etter alminnelig språkbruk, overholdt.

I en sak ved Manglerud senter⁸³ ble en gjerningsmann holdt på bakrommet i 3 timer før han ble plukket opp av politiet. ”Skylden” for dette kan kanskje her deles mellom politiet og vekterne, siden politiet brukte så lang tid for å komme til stedet. Men ”straks”-vilkåret må uansett klart være brutt og vekterne burde sluppet den pågrepne tidligere, da politiet ikke kom tidsnok. Dette er også uttrykt i boka om vekteropplæring: ”Det skal altså umiddelbart varsles om pågripelsen. Dersom politiet er særdeles sendrektig m.h.t. å komme til stedet, må vekteren etter hvert vurdere forholdsmessigheten ved å holde gjerningsmannen tilbake”.⁸⁴ Det bør altså hele tiden være en vurdering i lys av forholdsmessighetsprinsippet i strpl § 170a.⁸⁵

Det foreligger således ingen konkret maksgrense for hvor lenge en kan bli holdt på bakrommet. Det er likevel antydning at etter ca 30 min bør den pågrepne bli sluppet løs.⁸⁶

En sak vedrørende dette spørsmål kom opp i Borgarting Lagmannsrett (LB-1998-2212). Saken dreide seg om to vektere som var tiltalt for legemsfornærmelse mot en beruset person, altså unødvendig bruk av makt mot vedkommende. Begge vektere ble dømt til en bot på kr 5000. Dommen ble avsagt under dissens. Det ble i domsbegrunnelsen stilt spørsmål om hvorvidt det var nødvendig å ta med fornærmede på bakrommet eller ikke, da vekterne hadde fått kontroll over ham og han ikke lenger utgjorde en trussel. I tillegg var det sent på kvelden og ingen tilskuere. Det neste de da burde gjort var å ringe politiet.

⁸³ Eksempel fra politiinspektør Bjørn Vandvik

⁸⁴ Vekteropplæring 2007 s 173

⁸⁵ Se 3.4.1.1

⁸⁶ Antydning av Bjørn Vandvik (politiet) og Rolf Gunnar Reisænen (G4S)

Flertallet uttaler: ”Etter at A (en av de tiltalte) hadde tilkalt de andre vekterne til området, var imidlertid situasjonen under full kontroll. C (fornærmede) utgjorde ikke lenger en angrepstrussel, og når de tiltalte besluttet at de ville holde på fornærmede, måtte poenget være å overgi ham så snart som mulig til politiet, jf strpl § 176 annet ledd. Dette kunne, og burde vært gjort ved at en av vekterne gikk opp på vaktkontoret og tilkalte politiet”.

Mindretallet mente at det var naturlig å ta med fornærmede på bakrommet på grunn av innsyn fra gaten og motstanden han ga vekterne.

Selv om det var uenighet om hvor lenge han ble holdt på bakrommet, fornærmede mente ca en halvtime, mens vekterne mente rundt 10 min, hadde ikke antall minutter avgjørende betydning her. Poenget var at vekterne gikk for langt i forhold til § 176 annet ledd ved å i det hele tatt ta personen med på bakrommet. De hadde ikke ”straks” overgitt personen til politiet etter pågripelsen.

Det må imidlertid presiseres at praksisen med ta en pågrepet med inn på bakrommet ikke nødvendigvis er negativ, da vektere ofte gjør dette for å skjerme vedkommende for stigmatisering fra det øvrige publikum. Praksisen er således i tråd med strpl § 178 som sier at pågripelsen skal skje ”så skånsomt som forholdene tillater”.

3.4.1.3 Straffeprosesslovens videre vilkår

Selv om vilkårene i strpl § 176 er oppfylt, må også kravene i strpl § 171 første ledd være oppfylt for at det skal foreligge en lovlig pågrepelse.

Det første grunnvilkåret for pågrepelse (tvangsmiddel) er at det må være ”skjellig grunn” til mistanke om at gjerningspersonen har begått handlingen, jf strpl § 171 første ledd. Med ”skjellig grunn” menes at det må foreligge sannsynlighetsovervekt for at vedkommende har gjort det, dvs. at det er mer sannsynlig at han har gjort det enn at han ikke har gjort det. Dette vilkåret må imidlertid i denne sammenheng ofte være oppfylt, da strpl § 176 som vi har sett opererer med uttrykkene ”ferske spor” og ”fersk gjerning”.⁸⁷ Vekteren vil altså se

⁸⁷ Vekteropplæring 2007 s 170

handlingen (eller like etter) og ha god grunn til å mistenke den han har sett. Momentene i strpl § 176 vil derfor ofte falle sammen med om det foreligger ”skjellig grunn”.

Det andre grunnvilkåret for pågrepelse er at den pågrepne mistenkes for ”handling som etter loven kan medføre høyere straff enn fengsel i 6 måneder”, jf bestemmelsens første ledd. Dette innebærer at for alle handlinger som kan medføre fengsel i mindre enn 6 måneder kan ikke pågrepelse finne sted.

Et nærliggende spørsmål om vekteres adgang til pågrepelse er hvordan denne regelen står seg i forhold til naskeri. Naskeri er en mild form for tyveri og en typisk straffbar handling som vektere må beskjeftige seg med og strafferammen er nettopp ”inntil bøter eller fengsel inntil 6 måneder eller begge deler”, jf strl § 391a annet ledd. Strafferammen ligger altså helt i grenseland for hvorvidt det kan foretas en pågrepelse. Men tidligere var strafferammen for naskeri kun ”fengsel inntil 6 måneder”. Lovendringen skjedde ved lov av 28. juni 2002 nr 55 og hensynene bak den var nettopp at det skulle bli adgang til å pågripe også for naskeri for både politi og private, på bakgrunn av store tap for forretningene. Lovgjennomføringen ble gjort på den måten at strafferammen ble en kombinasjon av bot og fengsel: ”Muligheten for å kombinere bot og fengselsstraff innebærer at lovbruddet kan medføre høyere straff enn fengsel i 6 måneder. Dermed oppfylles strafferammevilkåret i straffeprosessloven § 171”.⁸⁸ Strafferammen ble altså endret kun fordi det skulle bli adgang til pågrepelse for naskeri og dermed en lettere oppgave å håndheve bestemmelsen for de polisiære utøverne. Departementet konkluderer: ”På denne bakgrunnen foreslår departementet at strafferammen for naskeri endres fra 'bøter eller fengsel inntil 6 måneder' til 'bøter eller fengsel inntil 6 måneder eller begge deler’”.⁸⁹ I ett tilfelle åpnes det likevel for at man kan pågripe uavhengig av handlingens strafferamme. Det er der hvor gjerningsmannen treffes på fersk gjerning og hvor han ”ikke avstår fra den straffbare virksomhet”, jf strpl § 173 første ledd. Dette vil si at hvor for

⁸⁸ Ot.prp. nr. 66 (2001-2002) fra

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/regpubl/otprp/20012002/Otprp-nr-66-2001-2002-/18.html?id=168938>

⁸⁹ Samme som forrige note

eksempel en vokter oppdager en tagger som sprayer ned en butikkinngang og gjør han oppmerksom på at han skal slutte, og taggeren bare fortsetter, er det adgang til å pågripe vedkommende. Selv om det er mindre enn 6 måneder fengsel for skadeverk, kan pågripelse skje når taggeren ikke ”avstår” fra den straffbare virksomhet.

Et annet praktisk problem i samme gate er at naskerier og andre små forseelser ofte blir begått av barn, altså personer under den kriminelle lavalderen, jf strl § 46. Disse kan ikke straffes og omfattes da heller ikke av strpl § 171 første ledd.

Vektere kan imidlertid stoppe barn som har gjort straffbare handlinger ut fra en nødvergebetraktning. Et naskeri av en 13-åring kan anses som et ”rettstridig angrep” mot den naskeriutsatte i henhold til strl § 48, selv om handlingen ikke er straffbar.⁹⁰

I tillegg til de to grunnvilkår, skjellig grunn til mistanke og høyere straff enn fengsel i 6 måneder, må det foreligge ett av fire alternative vilkår i strpl § 171 annet ledd.

Tilleggsvilkårene vil i likhet med grunnvilkårene ofte inngå i samme vurdering som i strpl § 176, slik at de ikke får særlig selvstendig betydning i forhold til uttrykkene ”fersk gjerning” og ”ferske spor”. Bestemmelsen gjelder samtidig generelt for tvangsmidler og de fire vilkårene er nært knyttet opp mot fengsling. Dette betyr at ikke alle er like aktuelle i forhold til vekteren.

Det første vilkåret åpner for pågripelse når ”det er grunn til å frykte for at han vil unndra seg forfølgningen eller fullbyrdingen av straff eller andre forholdsregler”, jf strpl § 171 første ledd nr 1. Dette handler om unndragelsesfare for at gjerningspersonen skal få sin straff. Av de fire tilleggsvilkårene er det særlig dette vilkåret som er aktuelt i forhold til vektere. Det er ikke reell unndragelsesfare når vekteren vet hvem gjerningsmannen er. Da kan vekteren skrive en anmeldelse på vedkommende og personen vil ikke kunne unndra seg straff.⁹¹ Relevante former for unndragelse er derfor tilfeller der vekteren ikke kjenner til gjerningsmannen. Av slike tilfeller kan f.eks. nevnes der gjerningsmannen nekter å legitimere seg selv. Hvis denne gjerningsmannen er tatt for nasking og nekter å vise legitimasjon, forsøker han å unndra seg en anmeldelse for forholdet og vilkåret er således

⁹⁰ Se 3.4.2

⁹¹ Vekteropplæring 2007 s 171

oppfylt. Et annet tilfelle er der gjerningsmannen forsøker å flykte fra situasjonen, eller at det er fare for at dette kan skje. Vekteren har da rett til å pågripe, eventuelt holde igjen vedkommende. For dette vilkåret gjelder også en sannsynlighetsvurdering, men det er ikke nødvendig med sannsynlighetsovervekt.⁹² Det er altså tilstrekkelig at det er en ”rimelig mulighet” for at den pågrepne vil prøve å unndra seg straff.

I tillegg sier rettspraksis om fluktfare at unndragelsen av straff ikke trenger å være ment for alltid. Også der hvor den pågrepne vurderer å holde seg skjult midlertidig, i en kort periode, er tilstrekkelig for at vilkåret er oppfylt.⁹³

Det andre vilkåret sier at pågripelse kan skje der ”det er nærliggende fare for at han vil forspille bevis i saken, f eks ved å fjerne spor eller påvirke vitner eller medskyldige”, jf strpl § 171 første ledd nr 2. Dette handler om bevisforspillelsesfaren. Uttrykket ”vil forspille” gir en indikasjon på at det må være en viss mulighet for at vedkommende skal klare å ødelegge bevis. Et forsøk på bevisødeleggelse som man ikke kan regne med at skulle kunne gå er ikke nok.⁹⁴ Med ”nærliggende fare” menes at det må være sannsynlig at den pågrepne skal forspille bevis. Det kreves tilsynelatende en større grad av sannsynlighet i dette punktet enn i nr 1. Hov mener at ”det er mulig at det etter dette alternativet må kreves sannsynlighetsovervekt”, men at det også i dette punkt blir en skjønnsmessig helhetsvurdering.⁹⁵ For vektere vil dette vilkåret være aktuelt for eksempel der en nasker prøver å bli kvitt tyvegods et han har tatt, eller forsøker å gjemme det et annet sted enn der han tok det fra.

Tredje vilkår åpner for pågripelse der ”det antas påkrevd for å hindre at han på ny begår en straffbar handling som kan medføre høyere straff enn fengsel i 6 måneder”, jf strpl § 171 første ledd nr 3. Dette gjelder faren for at siktede skal gjenta den straffbare handling, altså gjentagelsesfaren. Dette punktet gjelder primært fengsling og kommer sjelden eller aldri inn i en vurdering om pågripelse.

⁹² Hov (1999) s 54

⁹³ Rt 1994 s 1009

⁹⁴ Hov (1999) s 55

⁹⁵ Hov (1999) s 55

Det fjerde og siste vilkåret omhandler de tilfeller gjerningspersonen selv ønsker å bli fengslet. Pågrepelse kan skje der ”han selv begjærer det av grunner som finnes fyldestgjørende”, jf strpl § 171 første ledd nr 4. Denne er uaktuell for vektere da den antageligvis kun vil omhandle fengslingssaker.⁹⁶ Det er ganske urealistisk at man ber om å bli pågrepet uten å samtidig ville bli fengslet.

Under pågripelsen er det også restriksjoner om hvor langt man kan gå i forhold til å bruke makt. Som beskrevet innledningsvis i dette punkt må det være forholdsmessighet mellom situasjonens art og pågripelsen, jf strpl § 170a. Dessuten skal en pågrepelse foregå ”så skånsomt som forholdene tillater”, jf strpl § 178 første ledd.⁹⁷ Det må altså generelt utvises forsiktighet i pågripelsessituasjoner. Selv om en nasker blir gjenkjent og tatt igjen av to vektere, kan de ikke angripe han med batonger og slå ham bevisstløs. Det må være forholdsmessighet mellom pågripelsen og hva han blir pågrepet for.

3.4.2 Nødverge

Etter norsk rett i dag må man oppfylle fire straffbarhetsvilkår for å kunne bli straffet. Den aktuelle gjerningen må omfattes av et straffebud, det må foreligge subjektiv skyld hos gjerningsmannen, gjerningsmannen må ha vært tilregnelig og det må ikke foreligge noen straffrihetsgrunner.⁹⁸ Nødverge er en straffrihetsgrunn, dvs. at hvis vilkårene for nødverge er oppfylt, kan gjerningsmannen ikke straffes, jf straffeloven § 48 første ledd.

Nødverge er en form for privat rettshåndhevelse som er anerkjent som lovlig i norsk rett.⁹⁹ Hjemmelsgrunnlaget omfatter derfor også vektere, som ofte kommer opp i situasjoner der nødverge er den mest nærliggende hjemmelen. Nødverge er altså nedfelt i straffeloven av

⁹⁶ Vekteropplæring 2007 s 172

⁹⁷ Se også 3.4.1.2

⁹⁸ Andenæs (2004) s 101

⁹⁹ Andenæs (2004) s 160 og Eskeland (2006) s 241

1902 § 48 og skal i hovedsak videreføres i den nye straffeloven av 2005 nr 28¹⁰⁰ § 18, som ennå ikke har trådt i kraft.

For at det skal foreligge nødverge, må en rekke vilkår oppfylles.

Nødverge er en slags rett til selvforsvar for seg selv og andre hvis det foreligger et angrep. Ifølge Eskeland er et angrep, etter alminnelige språkbruk, ”en aktiv handling rettet mot et bestemt mål for å skade, eventuelt oppnå noe annet, for eksempel penger (...)”¹⁰¹

Man har rett til nødverge overfor ”ethvert rettsstridig angrep”, jf § 48 annet ledd. Retten til nødverge trenger ikke bare være forsvar for angrep på egen person, men også for sin eiendom eller andre rettsgoder.¹⁰² Retten har man også mot angrep i form av ikke-fysiske handlinger, for eksempel beskyldninger, jf Rt 1936 side 740.¹⁰³ Videre trenger ikke angrepet rette seg direkte mot deg selv, du har også rett til å gripe inn hvis du er vitne til et angrep på en tredjeperson.¹⁰⁴ Grensene for nødverge er de samme. Det er også slått fast i forarbeidene til ny strl: ”Det er ikke noe krav at angrepet er rettet mot den som utøver nødvergeretten; nødverge kan utøves til fordel for andre.”¹⁰⁵ Dette betyr at i vår sammenheng har en vekter full adgang til å gripe inn med makt mot for eksempel en kioskraner. Angrepet retter seg mot kioskeieren, men vekteren kan gripe inn overfor et angrep han selv er vitne til, ikke nødvendigvis et angrep mot hans egen person.

Ordlyden i bestemmelsen stiller ingen direkte krav til hvor langt frem i tid angrepet må ha kommet før man har rett til å gripe inn eller forsvare seg. Men uttrykket ”afvergelse af” kan gi en viss indikasjon på at det åpnes for å kunne gripe inn før selve angrepet finner sted. I ny strl § 18 første ledd litra a) er uttrykket ”forsvar mot” tatt vekk og begrepet ”avvergelse” står alene. Dette innebærer ikke noen forandring av gjeldende rett, heller en understreking

¹⁰⁰ Heretter kalt ”ny strl”

¹⁰¹ Eskeland (2006) s 241

¹⁰² Andenæs (2004) s 161

¹⁰³ Eskeland (2006) s 241

¹⁰⁴ Andenæs (2004) s 161

¹⁰⁵ Ot. prp nr 90 (2003-2004) s 205

av at det skal være adgang til preventivt nødverge. I forarbeidene står det at angrepet ikke behøver ”å være påbegynt, men det må være så nært forestående at det er nødvendig å handle i nødverge for å avverge det”.¹⁰⁶ Det klassiske eksempel fra teorien er at en kaptein på et skip skal kunne ha adgang til å sperre deler av mannskapet inne hvis han får nyss i at det planlegges mytteri mot ham.¹⁰⁷ Han avverger da et fremtidig angrep med makt i medhold av nødvergeretten. Ut fra samme betraktning kan en vekter som ser en mann trekke kniv og dra på seg finlandshette inne på et postkontor, uskadeliggjøre mannen med fysisk makt for å avverge vedkommendes angrep.

Høyesterett er enige i at det skal være adgang til preventivt nødverge, men gjør det samtidig klart at en generell frykt for et angrep ikke er nok til å aktivere nødvergeadgangen. Spørsmålet var oppe i Rt 1996 side 141, der en gutt som hadde blitt mobbet i lang tid, stakk mobberen med kniv for å unngå flere mobbeepisoder i fremtiden. Høyesterett mener at nødvergesituasjonen må ha et visst preg av en akuttsituasjon: ”Når det dreier seg om fremtidige angrep, vil imidlertid muligheten for å avverge det på annen måte enn ved nødvergehandlinger, vanligvis være større enn i en akutt angrepssituasjon, og det bør skje en streng vurdering av hvilke andre muligheter som foreligger.”¹⁰⁸

Angriperens opptreden før avvergeseshandlingen foretas bør altså ha et visst innhold av trusler og skadepotensiale. Dess nærmere i tid og hvor konkret angrepet er, jo nærmere kommer man et ”angrep” i strl § 48`s forstand.¹⁰⁹ Forarbeidene presiserer nærmere at avvergesesbegrepet også innebærer at retten til nødverge opphører når angrepet er avsluttet. Og videre: ”ombestemmer overfallsmannen seg og løper av gårde, foreligger det ikke lenger noen nødvergesituasjon som kan avverges. Den som løper etter og slår ham ned, handler ikke i nødverge.”¹¹⁰ Dette er en viktig begrensning i adgangen til nødverge, men må likevel presiseres i forhold til strl § 48 tredje ledd som sier at retten til nødverge og vilkårene for dette også gjelder i pågripelsestilfeller, jf strl § 48 tredje ledd og ny strl § 18

¹⁰⁶ Ot. prp nr 90 (2003-2004) s 205

¹⁰⁷ Eskeland (2006) s 242 og Andenæs (2004) s 162

¹⁰⁸ Rt 1996 side 141 (s 142)

¹⁰⁹ Eskeland (2006) s 243

¹¹⁰ Ot. prp nr 54 (2003-2004) s 205-206

annet ledd.¹¹¹ At ”angrepet” er avsluttet forhindrer ikke nødvendigvis at adgangen til pågripelse har opphørt. Hvis det skjer et ran i en bank, er dette et ”angrep” mot eieren i § 48`s forstand. Hvis tyven så løper ut, ser to vektere, hiver fra seg tyvegodset og løper av gårde er ”angrepet” for så vidt avsluttet. De to vekterne kan allikevel løpe etter vedkommende og stoppe ham med makt. Dette kan ofte fortone seg litt brutalt, ting skjer i høyt tempo og tyven kan ofte bli påført skader. Vekterne kan isolert sett ha gjort seg skyldig i f eks en legemsfornærmelse. Til tross for dette vil vekterne ha utført en lovlig pågripelse fordi tyven fortsatt har gjort seg skyldig i forsøk på ran. At ”angrepet” i utgangspunktet er avsluttet hindrer altså ikke vekterens inngripen etter strl § 48 tredje ledd, selv om nødvergeadgangen etter annet ledd er avskåret.

Angrepet må også være ”rettsstridig”. I dette ligger at angrepet må være ulovlig, men ikke nødvendigvis straffbart. Det samme gjelder uten hensyn til om angriperen tror handlingen er lovlig.¹¹² Ny straffelov bekrefter den rettsstilstanden vi har i dag ved å bruke begrepet ”ulovlig angrep”, jf lovens § 18 første ledd litra a). Som nevnt i punkt 3.4.1.3 er et eksempel på dette et naskeri utført av en 13-åring. Vedkommende er under den kriminelle lavalder og kan ikke straffes. Handlingen er ikke straffbar, men den er ulovlig og således ”rettsstridig”, og nødvergeadgangen åpnes.

Selve nødvergehandlingen er en handling som ellers ville vært straffbar, jf § 48 annet ledd. Alle straffbare handlinger blir altså straffrie når vilkårene er oppfylt. Men handlingen må likevel ikke overskride grensen for hva som er nødvendig for å forsvare eller avverge et angrep, jf ”fornødent hertil” i strl § 48 annet ledd. Ny strl § 18 første ledd litra b) fastslår det samme, at handlingen ikke må gå ”lenger enn nødvendig”. Dette betyr at hvis det finnes alternative handlinger som er mindre inngripende overfor angriperen, må disse velges.¹¹³ Kan man holde en angriper fast, er det ikke nødvendig å slå vedkommende. Og må man bruke våpen, er det ingen grunn til å forsøke å drepe. Har man en fluktmulighet, utelukker

¹¹¹ Gjelder under forutsetning av at vilkårene i strpl kap 14 er oppfylt.

¹¹² Eskeland (2006) s 243

¹¹³ Ot. prp nr 54 (2003-2004) s 206

det ikke retten til å forsvare seg,¹¹⁴ men det kommer an på den konkrete sakens art og omstendighetene rundt. Fluktalternativet er også mindre aktuelt i forhold til vektere, siden vektere ofte griper inn i situasjoner på eget initiativ og dermed oppsøker situasjonen snarere enn å flykte fra den. Men fluktmuligheten blir uansett en del av en helhetsvurdering man må ta i forhold til de neste vilkårene i bestemmelsen.

De vilkår man skal ta inn i vurderingen er ”Angrebets Farlighed, Angriberens Skyld eller det angrebne Retsgode” og handlingen må ikke være ”ubetinget utilbørlig”, jf § 48 annet ledd. Forarbeidene til ny strl peker på at loven setter en vid ramme for adgangen til nødverge. Som eksempel viser de til at en ”utilbørlig” handling er akseptert, det er først når den er ”ubetinget utilbørlig” at en overskrider grensene.¹¹⁵ I Rt 1996 side 141, som referert til ovenfor, gikk mobbeofferet ifølge Høyesterett for langt da han stakk mobberen med kniv for å unngå mer mobbing. Dette var således ”ubetinget utilbørlig”. Andenæs beskriver denne avveiningen som en etisk dom over handlingen. Den angrepne part må ha rett til å forsvare seg med det eneste middelet han har.¹¹⁶ Eskeland er på samme linje og mener handlingens straffverdighet sett i lys av alle relevante omstendigheter i situasjonen er det sentrale i vurderingen.¹¹⁷ Et eksempel kan tydeliggjøre grensene ytterligere: En vokter ser en mann med balltre banker opp en gutt på Karl Johans gate i Oslo. Vekteren griper inn og nøytraliserer mannen ved å slå mannen med en batong og påføre ham tydelige skader. Dette hadde vekteren antagelig hatt rett til med støtte i § 48, fordi det var strengt nødvendig å bruke våpen mot mannen. Hadde mannen derimot slått gutten med bare never, ville vekterens bruk av batong sannsynligvis blitt ansett som unødvendig og ”ubetinget utilbørlig”. Til dette eksempelet må det nevnes at en vokter kun kan bære batong når han har fått spesiell tillatelse til dette.¹¹⁸ Og batongen kan kun brukes når vilkårene for

¹¹⁴ Andenæs (2004) s 167

¹¹⁵ Ot. prp nr 54 (2003-2004) s 206

¹¹⁶ Andenæs (2004) s 166

¹¹⁷ Eskeland (2006) s 246

¹¹⁸ Forskrift av 25. mai 2004 § 9

nødverge foreligger. Håndjern kan medbringes for vekterens sikkerhet i forbindelse med nødverge, jf forskriftens fjerde ledd.

At batong/ kølle og håndjern bare kan benyttes når vilkårene for nødverge foreligger er litt interessant. En mulig tolkning av forskriftsbestemmelsen er at vektere da får en indirekte adgang til å utøve makt uten batong/ kølle når vilkårene for nødverge ikke foreligger. Om ikke de er gitt en slik adgang gjennom bestemmelsen, er det enten slik at forskriftens forfattere ikke har tenkt på dette tolkningsalternativet eller at de har den oppfatning at vektere skal ha en videre adgang til maktutøvelse enn andre personer. Dette er i tilfelle i strid med utgangspunktet om at vektere ikke har større rett til privat rettshåndhevelse enn den vanlige borger. Hvis denne tolkningen legges til grunn, vil dette si at en vektors maktutøvelse i visse tilfeller kan ansees som rettmessig selv om vilkårene for nødverge ikke foreligger. I en kjennelse fra Borgarting Lagmannsrett (LB 2002 side 636) tolkes forskriftsbestemmelsen slik: ”Bestemmelsen oppfattes ikke å utvide eller innskrenke den rett vaktpersonale har til å utøve vold i henhold til bestemmelsen i straffeloven § 48, men den viser at lovgiver har tenkt seg at det for slikt personell i en god del situasjoner kan være aktuelt å bruke håndjern.”¹¹⁹ De tar her et standpunkt til om vektors rett utvides i forhold til det å bruke våpen, men ikke hvilken rett til makt vekteren har i utgangspunktet. Det synes fortsatt noe uklart hvor denne grensen går.

I forlengelsen av dette kan det stilles spørsmål om hvorvidt vurderingen for hva som er ”ubetinget utilbørlig” bør være annerledes for vektere enn for privatpersoner. Bør skjønnsvurderingen være annerledes i lys av at vekteren til en viss grad er en profesjonell part og skal kunne håndtere slike situasjoner bedre enn en ”vanlig” privatperson?

I den samme kjennelsen som over¹²⁰ antydes at vektere skal gis litt større spillerom i forhold til makt, og da spesielt der det innebærer bruk av vold. Her sammenlignes vektere med politiet, som etter politiloven § 7 skal håndheve den offentlige ro og orden i samfunnet. Lagmannsretten uttaler: ”Når vaktjenesten nødvendiggjør elementer av denne type ordenshåndhevelse, må det antas at vektere, på lik linje med polititjenestemenn, må levnes en forholdsvis romslig ramme for skjønn når deres handlinger skal vurderes i

¹¹⁹ LB-2002-636 s 1

¹²⁰ LB-2002-636

ettertid. For så vidt gjelder polititjenestemenn er det i hovedsak gitt tilslutning til et slikt prinsipp i Rt-1995-661. Når det først er nødvendig med en inngripen som innebærer vold, kan det ikke ses grunn til at denne romslighet bør være mindre for vektere.”¹²¹

Jeg tolker utsagnet dit hen at dommeren vil gi vekteren litt større handlingsrom enn privatpersoner i forhold til hva som er utilbørlig. De vet om risikoene handlingene innebærer og har en viss opplæring i hvordan de skal takle slike situasjoner.

Det presiseres likevel i dommen at vektere bør vise tilbakeholdenhet i slike situasjoner på bakgrunn av deres begrensede kompetanse. Dessuten anser lagmannsretten problemstillingen som lite betydningsfull i forhold til forholdsmessighetsvurderingen i § 48 annet ledd. Det er denne avveiningen, som er presentert ovenfor, som er avgjørende: ”Både vanlige privatpersoner, vektere og politi må foreta en konkret avveining mellom de hensyn som tilsier en voldelig inngripen mot graden av risikoen for at smerter og skader vil inntreffe.” Lagmannsretten slår altså her fast at det er hvorvidt vilkårene i § 48 er oppfylt som til syvende og sist er avgjørende.

3.4.3 Lovlig selvtekt

Selvtekt betyr at man selv håndhever en rett man har, istedenfor å gå til myndighetene for å få hjelp.¹²² Dette er altså også en form for privat rettshåndhevelse som har betydning for vekterens rett til maktutøvelse, kanskje særlig i forhold til eiendomsproblematikken.

Selvtekt er en handling som etter sin art kan bli straffri og er på det nåværende tidspunkt fortsatt ulovfestet rett, utviklet gjennom teori og praksis. Selvtekt har imidlertid blitt en selvstendig straffrihetsgrunn og fått en egen bestemmelse i den ny strl § 19. Denne innebærer ingen endring i rettstilstanden, men kodifiserer gjeldende rett.

Siden selvtekt er privat rettshåndhevelse, er det i utgangspunktet ulovlig, jf ny strl § 19 som sier ”en handling som ellers ville vært straffbar, er lovlig (...)”. Det skal således sterke grunner til for at en kan påberope seg selvtekt som straffrihetsgrunn.

¹²¹ LB-2002-636 s 1

¹²² Ot prp nr 90 (2003-2004) s 210

Den samme bestemmelsen setter opp rammene for når selvtekt kan benyttes. Det kan bare være lovlig selvtekt hvis ”det ville være urimelig å måtte vente på myndighetenes bistand”. I tillegg uttrykker bestemmelsen at ”makt mot en person kan bare brukes når rettskrenkelsen er åpenbar, og må ikke gå lenger enn forsvarlig.” Hjemmelen åpner helt klart for fysisk maktbruk, så lenge denne er ”forsvarlig”. Hvorvidt handlingen er ”forsvarlig” vil blant annet komme an på hvor stor skade den selvtektsutsatte påføres.

Selvtekt kan lettest forklares ved en sammenligning med nødverge. Lovforarbeidene til ny straffelov forklarer at nødverge er avvergelse av et angrep, og når dette er gjort, er nødvergesituasjonen avsluttet. Selvtekt er en handling som kan gå lenger, den gjenoppretter situasjonen slik den var før angrepet.¹²³ Forarbeidene beskriver likevel at grensen til nødverge kan være flytende: ”Det er nødverge dersom man overrasker tyven på fersk gjerning og tvinger ham til å slippe tyvegodset, men selvtekt dersom tyven påtreffes noen timer senere og tvinges til å levere tilbake det han har tatt.”¹²⁴ Det er tidsperspektivet som er avgjørende i forhold til avgrensningen mot nødverge. Som forarbeidene påpeker, er det i situasjoner hvor man gjenoppretter en tidligere tilstand man kan snakke om lovlig selvtekt.

Den juridiske teori er stort sett samstemt. Ifølge Andenæs er selvtekten som regel ulovlig der man etablerer en nyordning.¹²⁵ Hvis du f.eks. finner biltyven med din BMW, kan du kreve den tilbake med makt. Dersom du finner den samme tyven med en annen BMW, kan du ikke kreve denne, fordi da gjenoprettes ikke den opprinnelige tilstanden. Eskeland peker på at bruken av vold kan avgjøre hvorvidt selvtekten er lovlig eller ikke. Hvis man oppretter en tidligere rettstilstand ved legemsfornærmelse (strl § 228) blir man straffri, men hvis man trer over grensen til legemsbeskadigelse (strl § 229), så er det ulovlig selvtekt.¹²⁶ Dette er i tråd med ”forsvarlighetskriteriet” i ny strl § 19. Hvis handlingen kan skje uten større skader, vil den være innenfor det lovlige.

¹²³ Ot prp nr 90 (2003-2004) s 205

¹²⁴ Ot prp nr 90 (2003-2004) s 205

¹²⁵ Andenæs (2004) s 176

¹²⁶ Eskeland (2006) s 253

Bratholm peker på betydningen av gjenopprettelse, graden av maktbruk, hvor mye man kan bebreide den selvtektsutsatte og hvor tungvint det er å involvere offentlig myndighet.

Hvorvidt det foreligger ulovlig selvtekt avhenger av en helhetsvurdering av disse momentene og falle ned på det som etter forholdene virker som det mest rimelige resultatet.¹²⁷ I så henseende vil vekterne ha adgang til å f.eks. stoppe en tyv, sjekke ham for tyvegods og levere det tilbake til eieren. Slik maktbruk må være innenfor rimelighetens grenser.

Som antydnet ovenfor kan adgangen til lovlig selvtekt være et sentralt hjemmelsgrunnlag i forhold til eiendomsproblematikken. Hvis en privatperson (eller en vokter på dennes vegne) har en uvedkommende på sin eiendom, har vi overfor sett at man kan bortvise, men ikke fysisk fjerne den uønskede fra eiendommen.¹²⁸ Lovlig selvtekt kan åpne for nettopp dette. Sett at en slik situasjon oppstår på en hytte på fjellet, et sted der det er tilnærmet umulig å få tak i politiet. Her vil man med moderat fysisk maktbruk antageligvis kunne fjerne en uønsket person fra eiendommen med hjemmel i selvtektsinstituttet. Lovlig selvtekt forutsetter dog også at det foreligger en handling med karakter av gjenopprettelse. Gjenopprettelseshandlingen vil da være at personen som ikke hører til på eiendommen igjen er tilbake utenfor eiendommen. Etter en helhetsvurdering vil etter mitt skjønn dette være lovlig selvtekt. Man kan kanskje innvende at adgangen er snever og lite praktisk, fordi ofte vil politiet ha mulighet til å komme relativt fort. Moderat maktbruk kan også kanskje være vanskelig der en person i utgangspunktet ikke vil flytte seg. Uansett kan lovlig selvtekt vise seg å være eiendomsrettens forlengede arm i visse tilfeller.

Spørsmålet om selvtekt kom opp i Rt 1989 side 64. Eieren av en gullsmedbutikk hadde over lengre tid hatt problemer med smykketyveri og hadde fått mistanke om at det var en kvinnelig kunde som var tyven. Hans mistanke ble bekreftet da han så den samme kvinnen stjele i naboforretningen. Han fikk ikke tilslag fra politiet om å ransake huset til kvinnen og bestemte seg derfor for å ta loven i egne hender. Han fikk med seg to rørleggere og dro til kvinnens hus. Rørleggerne meddelte at de var fra vannverket og skulle se på rørene i huset.

¹²⁷ Bratholm (1980) s 174

¹²⁸ Jf 3.3.1

Mens kvinnen var oppholdt av disse, snek butikkeieren seg inn på soverommet og lette etter smykkene. Han fant en del tyvegods som han visste stammet fra butikken og tok det med til politiet. Han ble tiltalt for uberettiget å snike seg inn i hus etter strl § 355 1. ledd. Spørsmålet var om handlingen kunne anses som lovlig selvtekt og dermed være straffri. Momentene som har blitt trukket opp i teorien var stort sett oppfylt, men Høyesterett kom likevel til at selvtekten var ulovlig: ”Man kan nok (...) som vanlig borger ha forståelse for at de domfelte handlet som de gjorde. Domstolene må imidlertid trekke grensene for den private selvtekt som kan ansees lovlig, ut fra en vurdering av hvilke konsekvenser det kan få om borgerne tar rettshåndhevelsen i egen hånd når de - med eller uten grunn - er utilfreds med politiets eller påtalemyndighetens rettshåndhevelse.”

Dommen sier noe om hvor grensen skal gå i forhold til lovlig selvtekt. Her ble de tiltalte altså ikke hørt, hovedsakelig på grunn av at konsekvensene av deres handling kunne bli for store. Å snike seg uberettiget inn i et hus for å gjenopprette en tidligere rettstilstand var å gå for langt i dette tilfellet. Resultatet av dommen er ganske naturlig. Hvis enhver skulle ha lov til å ”stjele” tilbake alt de tidligere var blitt frastjålet hvis de visste hvem gjerningspersonen var, ville det blitt en uoversiktlig situasjon.

Regelen om selvtekt har videre direkte betydning for vekterens adgang til maktutøvelse. Jeg skal forsøke å belyse dette med et eksempel.

Vi befinner oss på et kjøpesenter. La oss si at en mann har nasket to CD-plater og en DVD-film og to vektere oppdager han på vei ut av kjøpesenteret. Den ene vekteren kjenner ham igjen, det er en gjenganger i området de jobber i, og de vet hvor han bor. Samtidig skjer det et ran i en klesbutikk i det samme senteret og vekterne må la mannen som nasket løpe. Dagen etter bestemmer vekterne seg for å følge opp naskeriet, spesielt etter et massivt press fra butikkeieren som har sett seg lei på disse tilfellene. Men selv om de vet hvor vedkommende bor kan de ikke hjemle en evt forfølgelse i nødverge, da ”angrepet” for lengst er avsluttet og de kan ikke pågripe vedkommende fordi de ikke lenger tar personen ”på fersk gjerning” eller ved ”ferske spor”¹²⁹. De ringer derfor politiet og ber dem foreta seg noe. Politiet svarer at det er en sak de ikke kan prioritere. Vekterne prøver forgjeves å

¹²⁹ Jf 3.4.1 og 3.4.2

kontakte politiet hver dag hele den neste uka, men får samme svar tilbake, at det er en sak politiet ikke kommer til å prioritere. Vekterne bestemmer seg derfor for å ta saken i egne hender og drar til leiligheten hvor den ene vekteren vet at han bor. Her ringer de på døra og konfronterer vedkommende med naskeriet. Naskeren nekter først for at han har gjort det, men så oppdager vekterne tyvegodsset rett innenfor døra. Etter høylytt krangling og litt håndgemeng gir naskeren til slutt etter og gir tilbake CD-platene og DVD-filmen. Han går også med på å underskrive på en anmeldelse for naskeriet. Vekterne drar fra leiligheten med tyvegodsset og leverer det tilbake til eieren av butikken.

I dette eksempelet vil vekterne etter min vurdering ha loven på sin side. De får gjenopprettet en tidligere tilstand, de har ikke brukt unødvendig makt, den selvtaktsutsatte kan bebreides, blant annet for å ha nasket flere ganger, og de har uttømt sine muligheter til å få hjelp av politiet. Alle selvtaktsmomentene vil etter en helhetsvurdering være oppfylt. Tilfellet er på grensen av det lovlige, men viser at lovlig selvtekt har selvstendig betydning der pågripelses- og nødvergehjemplene ikke strekker til.

4 Samlende synspunkter

4.1 Vekterens praksis i forhold til hjemmelsgrunnlagene

Vekteren har altså ikke større rett til polisiær maktutøvelse enn den ”vanlige borger”.

I forhold til fysisk maktutøvelse må handlingene i tilfelle hjemles i pågripelse, nødverge eller lovlig selvtakt.

Dette gjelder også uavhengig av området man befinner seg på, selv om eiendomsretten står sterkere på privat eiendom og her kan hjemle en bortvisning. Vekteren kan også bortvise fra kjøpesentre, men må da ha en rimelig grunn til dette. Bortvisningsadgangen vil derimot i utgangspunktet være avskåret på offentlig sted, jf legalitetsprinsippet og EMK.

Denne fremstillingen har vist at uttalelsene fra ledelse og opplæringskonsulenter fra vekterbransjen stort sett er i samsvar med de foreliggende hjemmelsgrunnlagene. Securitas og G4S er bevisste på hvilke rettslige rammer som setter premisser for den polisiære vekterens arbeid. Både i forhold til pågripelse, nødverge og lovlig selvtakt er de klar over hvilke hjemler som foreligger og hva vekteren har adgang til.

Sakene fra mediene og data fra forskningen tegner imidlertid et litt annet bilde. Oppslagene i nettavisene har et visst sensasjonspreg, men baseres like fullt på hendelser der vekterne har opptrådt helt på grensen av det lovlige.¹³⁰ Snertingdal og Lomells arbeid tyder også på at vekternes praksis ikke alltid er innenfor de hjemmelsgrunnlag som her er presentert. Snertingdal peker på at vekteren befinner seg i et spenningsfelt av kryssende forventninger fra arbeidsgiver, oppdragsgiver og publikum. Særlig forventningene fra arbeidsgiver kan føre til at vekterne av og til trosser lovverket.

¹³⁰ Når det gjelder VG-saken ”Stjal salat, lagt i farlig mageleie”, er denne nå påtaleavgjort og henlagt på grunn av bevisets stilling.

Fremstillingen har altså ikke kartlagt et ensartet bilde av vekterens praksis i forhold til maktutøvelse. Et større forskningsarbeid ved f eks å følge vektere med polisiære gjøremål over tid hadde vært nødvendig for å skape et fullstendig og riktig bilde. Fremstillingen har derimot vist at det er noe sprik mellom intensjoner og kunnskap i vekterselskapers ledelse, og vekterens maktutøvelse i praksis.

4.2 Bør vekters adgang til maktutøvelse utvides?

Et spørsmål som er naturlig å ta opp helt til slutt er om vektere bør få en utvidet adgang til maktutøvelse, dvs. en videre adgang enn en helt ”vanlig” privatperson.

Den eventuelle konsekvensen av dette vil være at vekteren blir en myndighet med større makt enn den ”vanlige” borger og med mindre makt enn politiet. Vekterne vil bli et slags B-politi. Dette vil være uheldig ut fra tankegangen om at all politivirksomhet skal være offentlig. At private polisiære aktører får utvidet maktmyndighet vil kunne være en fare for borgernes rettssikkerhet.

Samtidig vil konsekvensene av dette kunne bli at folk føler seg tryggere og sikrere hvis de vet at vektere har utvidet rett til å gripe inn i farlige situasjoner. Vektere er som vi har sett godt synlige for publikum og vil kunne bidra i enda større grad enn i dag på områder der politiet ikke har ressurser til å operere. En eventuell videre adgang til pågrepelse kan også føre til at flere kriminelle blir tatt og vektere vil bidra til en mer effektiv kriminalitetsbekjempelse.

At vekteren skal få utvidet maktmyndighet er imidlertid betenkelig på flere områder. For det første er vandelskravet for å bli vekter mildere enn for politiet, jf vaktl § 7.¹³¹ At personer uten plettfri vandel skal få en større adgang til makt i samfunnet vil være uheldig. Etter en elektronisk vandelskontroll i fjor høst, fikk 8000 vektere sjekket sin vandel av politiet. 200 av disse hadde anmerkninger som måtte sjekkes nærmere.¹³² Dette kan tyde på at en del ikke hadde helt rent mel i posen.

¹³¹ Se 1.3.3

¹³² Norsk Politi 2008 s 13

En nyansatt vekter skal få sin vandel kontrollert. Problemet er imidlertid at vandelen ikke i etterkant blir løpende sjekket og dermed kan vekteren ha gjort seg skyldig i nye straffbare forhold uten at hans arbeidsgiver er klar over dette.

For det andre vil en videre adgang til maktutøvelse kreve en bedre opplæring av vektere enn det de har i dag. Det kreves en 3-årig utdanning for å bli politi. Ferdig utdannede politifolk er dermed mer profesjonelle og mye bedre trent i å utøve maktmyndighet og takle vanskelig situasjoner.

I tillegg bør det nevnes at personer jeg har snakket med i vekterbransjen, uten unntak, er mot at vektere skal få utvidet adgang til maktutøvelse. En grunn til dette kan være at det vil pålegge vaktelskapene et mye større ansvar. Professor Tor-Geir Myhrer ved Politihøgskolen er inne på dette i forbindelse med en artikkel om begrenset politimyndighet. Begrenset politimyndighet vil si at en kan få politimyndighet knyttet til et visst tidsrom, et geografisk område eller et polisiært saksområde.¹³³ Myhrer er i utgangspunktet i mot at vektere skal få adgang til dette, men oppstiller likevel et par argumenter for at det kan være en tanke å gi vektere begrenset politimyndighet: Samfunnet blir mer og mer avhengige av sikkerhetsindustriens tjenester og spørsmålet er hvordan dette skal kontrolleres. Ved å gi vektere begrenset politimyndighet vil denne myndigheten føre til større ansvar. Ansvarer kan føre til tilbakeholdenhet og større frykt for konsekvenser. På denne måten vil vekteren ved å bli tildelt en slik myndighet bli mer tvunget til å stå inne for sine egne beslutninger. Erfaringer med endringer av myndighetsfordeling innen politiet viser at dette ofte er tilfellet.¹³⁴

I tillegg vil en slik tildeling av begrenset politimyndighet gi politimesteren, som gir og trekker tilbake denne myndigheten, en sterk maktposisjon i forhold til vaktelskapene. Politimesteren vil til enhver tid kunne vurdere om den begrensede politimyndigheten skal kunne opprettholdes og kan være en måte for politiet å styre vekterbransjen på.

Myhrer peker på at dette er en mulig vei å gå for politiet, nemlig å velge kontroll over industrien fremfor å tviholde på forestillingen om monopol på de polisiære oppgavene.¹³⁵

¹³³ Myhrer (2007) s 112

¹³⁴ Myhrer (2007) s 134

¹³⁵ Myhrer (2007) s 134

Uavhengig av om vekterens polisiære maktutøvelse bør utvides eller ikke, er det nærliggende å etterlyse en nærmere klargjøring av hjemlene. Vekterens hjemmelsgrunnlag for maktutøvelse er spredt i forskjellige lover og bestemmelser og er vanskelig å fastlegge konkret. En klargjøring gjennom for eksempel en lovkodifisering vil føre til større tilgjengelighet og ha en opplysende effekt, både for allmennheten og vekterne selv.

5 Kilder

Lover

Lov 17. mai 1814.	Kongeriget Norges Grundlov (grunnloven)
Lov 22. mai 1902 nr 10.	Almindelig borgerlig Straffelov (strl)
Lov 22. mai 1981 nr 25.	Lov om rettergangsmåten i straffesaker (strpl)
Lov 04. aug 1995 nr 53.	Lov om politiet (politiloven)
Lov 21. mai 1999 nr 30.	Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven)
Lov 05. jan. 2001 nr 1.	Lov om vaktvirksomhet (vaktl)
Lov 20. mai 2005 nr 28.	Lov om straff (ny strl, ikke i kraft)

Konvensjoner

- EMK Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms av 4. november 1950 (Den Europeiske Menneskerettighetskonvensjon EMK) med tilleggsprotokoller
- SP International Covenant on Civil and Political Rights av 16. desember 1966 (FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter)

Forskrifter

Forskrift om vaktvirksomhet. Fastsatt av Justis- og politidepartementet 25. mai 2004 med hjemmel i lov 5. januar 2001 nr 1 om vaktvirksomhet § 15.

Forarbeider

Innstilling fra Vaktvirksomhetsutvalget 1997. Lov om vaktvirksomhet. Regulering av de private vaktelskapene

Ot prp nr 54 (1999-2000). Om lov om vaktvirksomhet

Ot.prp. nr. 66 (2001-2002). Om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (hurtigere straffesaksbehandling, varetektsfengsling i isolasjon mv.)

Ot prp nr 90 (2003-2004). Om lov om straff (straffeloven)

Rettspraksis

Høyesterettsdommer:

Rt 1936 side 740

Rt 1989 side 64

Rt 1994 side 1009

Rt 1995 side 661

Rt 1996 side 141

Underrettsdommer:

Borgarting Lagmannsrett 28. januar 1999 (LB-1998-2212)

Borgarting Lagmannsrett 10. juni 2002 (LB-2002-636)

Litteratur

Andenæs (2004) Andenæs, Johs., *Alminnelig strafferett*, 5. utgave ved Magnus Matningsdal og Georg Fredrik Rieber-Mohn. Universitetsforlaget, Oslo 2004

Andenæs (2006) Andenæs, Johs. og Fliflet, Arne, *Statsforfatningen i Norge*, 10. utgave. Universitetsforlaget, Oslo 2006

Auglend (2004) Auglend, Ragnar, Mæland, Henry John og Røsandhaug, Knut, *Politirett*, 2. utgave. Gyldendal Akademisk, Oslo 2004

- Boe (1983) Boe, Erik, *Eckhoffs/ Smiths framstilling av lovskravet i forvaltningsretten*. Jussens Venner 1983 s 151, Universitetsforlaget. Oslo, 1983.
- Bratholm (1980) Bratholm, Anders, *Strafferett og samfunn: alminnelig del*. Universitetsforlaget, Oslo 1980
- Button (2007) Button, Mark, *Security Officers and Policing. Powers, Culture and Control in the Governance of Private Space*. Ashgate, Aldershot 2007
- Eckhoff (2001) Eckhoff, Torstein, *Rettskildelære*, 5. utgave ved Jan E. Helgesen. Universitetsforlaget, Oslo 2001
- Eckhoff (2006) Eckhoff, Torstein og Smith, Eivind, *Forvaltningsrett*, 8. utgave. Universitetsforlaget, Oslo 2006
- Eskeland (2006) Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 2. utgave. Cappelen Akademisk Forlag, Oslo 2006
- Falck (1981) Falck, Sturla og Mathiesen, Thomas (red), *Vekterstaten, Om kontrollpolitikken i det moderne samfunn*. Pax Forlag A/S, Oslo 1981.
- Hellevik (2002) Hellevik, Ottar, *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*, 7. utgave. Universitetsforlaget, Oslo 2002
- Hov (1999) Hov, Jo, *Rettergang II Straffeprosess*, 1. utgave. Papinian, Oslo 1999
- Lomell (2007) Lomell, Heidi Mork, *Videoovervåkning – ulike logikker mellom private og politiet*. I ”Forskningskonferansen 2007: Polisiær virksomhet, hva er det – hvem gjør det?”, Politihøgskolen, s 61. Oslo, 2007
- Mathiesen (2005) Mathiesen, Thomas, *Retten i samfunnet. En innføring i rettssosiologi*, 2. utgave. Pax Forlag, Oslo 2005
- Myhrer (2007) Myhrer, Tor-Geir, *Begrenset politimyndighet*. I ”Forskningskonferansen 2007: Polisiær virksomhet, hva er det – hvem gjør det?”, Politihøgskolen, s 111. Oslo, 2007

- Snertingdal (2002) Snertingdal, Mette Irmgard, Kjøpesentervakthold: *Privatisering av kontroll?* I Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap 2002 s 127. Oslo 2002.
- Snertingdal (2005) Snertingdal, Mette Irmgard, *Vekterens arbeidshverdag: Et spenningsfelt av kryssende forventninger*. Institutt for kriminologi og retts sosiologi, Avdeling for kriminologi, UiO. Oslo 2005.
- Wakefield (2003) Wakefield, Alison, *Selling security: The private policing of public space*. Willan publishing, Cullompton 2003
- Vekteropplæring 2007. *Vekteropplæring Trinn 1-3*. Vekterskolen. 2. opplag 2007. Forlagsredaksjon: Jon Nordheim. Språkkonsulent: Bjørn Ove Fjellandsbø. Oslo 2007.
- Norsk Politi 2008 *200 vektere har anmerkninger*. Magasinet Norsk Politi nr 1/ mars 2008 s 13. Ansvarlig utgiver: Politidirektør Ingelin Killengreen. Redaktør: Runar Kvernen.

Oppslagsverk

Jon Gisle m. fl. *Jusleksikon*, 2. utgave. Kunnskapsforlaget, Oslo 2002.

Nettsider

Lovdata.no

URL: www.lovdata.no

G4s.no

URL: www.g4s.no

Securitas.no

URL: www.securitas.no

Aftenposten.no. 23.11.07: "Ble sparket av vekter mens jeg lå på bakken"

URL: www.aftenposten.no/nyheter/oslo/article2117217.ece

(Siste lesedato: 24.04.08)

BT.no. 15.12.07: "Politiet har ikke kontroll på vekterne"

URL: <http://www.bt.no/innenriks/article458790.ece>

(Siste lesedato: 24.04.08)

Vg.no. 13.12.07: "Stjal salat, lagt i farlig mageleie"

URL: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=190096>

(Siste lesedato: 24.04.08)

Vg.no. 13.12.07: "Raser mot vekternes maktbruk"

URL: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=190123>

(Siste lesedato: 24.04.08)

Vg.no. 14.12.07: "Skal ikke bruke tvangsmidler mot salatinasking"

URL: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=190237>

(Siste lesedato: 24.04.08)

Regjeringen.no

URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/regpubl/otprp/20012002/Otprp-nr-66-2001-2002-/18.html?id=168938>

(Siste lesedato: 24.04.08)

Personer

Bakkene, Bjørn	Opplæringskonsulent, Securitas Norge
Brynhildsvoll, Per Øyvind	Opplæringskonsulent, Securitas Norge
Tenden, Lasse	Faktaansvarlig, NHO Service
Reisænen, Rolf Gunnar	Direktør, Group 4 Securicor Norge
Vandvik, Bjørn	Inspektør, Oslo Politidistrikt

Korrekturleser:

Heilmann, Carl August

